

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

Opłata pocztowa uiszczona gotowką

ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. Річник

ЧИСЛО 1. СІЧЕНЬ 1939

СТАРШИНИ 18 БРИҐАДИ У. Г. А. II. КОРПУС, ПРОСКУРІВ: 10/8. 1919. Р. ЗФОРМОВАНОЇ З ОКРУЖНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ КОМАНДИ ТЕРНОПІЛЬ.

Від лівої до правої сторони стоять в горі: 1. пор. Василь Шкварок, 2. четар Чорний, 3. пор. Ілля Саламаха, 4. ...., 5. хор. Жила, 6. четар Палівода, 7. хор. Ременюк, 8. четар Роман Стариків, 9. четар Василь Грицишин.

Стоять в середині: 1. ...., 2. чет. Ілько Посмітюх, 3. чет. Дмитро Ладика, 4. пор. Микола Малицький, 5. чет. Володимир Чубатий, 6. чет. Осип Хома, 7. сот. Микола Алиськевич, 8. пор. вет. ...., 9. хор. Музичишин, 10. сот. Лука Налуковий, 11. пор. Михайло Зимак, 12. пор. Леопольд Шерер.

Сидять: 1. сот. Василь Болюх, 2. пор. Антін Дудар, 3. пор. Олекса Олійник, 4. сот. др. Ілько Цьокан, 5. пор. Гриць Славута, 6. сотник Микола Кошак, 7. сот. Іван Стадник, 8. сот. Гриць Куріца.

Микола Лебединський

ЗИМА 1919

Я бачу вас широкії поля...
Пливуть кудись шляхами каравани —
За куренем курінь в снігах застряг,
І лід жене з шинель тепло останнє.

Анархія розхристана лягла...
І ніч... і тиф... і вереск орд ворожих —
І гніву братнього посока зла,
Що з жовчю розлилась по роздорожжях.

І виють в заметах вовки...
Глядять у безвість степову більмами
Страшні, як віхи, кінські кістяки —
І самогон бє з обрізів поганих.

Стоокі челюсті скалить зима,
І твердь в заліззя кремше від морозу —
По стодолах мерці і по домах —
Нема бригад вчорашніх — лиш обози...

Регочеться червоний хам в степах,
І бє з гармат в останній вал Денікін —
І камяніє мука на хрестах,
Піднявши до орбіт грізних повіки.

Вітри, мов грифи, ранками ревуть
І присипають вигаслі гармати —
І могікани з смертю бій ведуть,
Щоб смертю смерть у муках поконати...

І двадцять літ у вічність протекло,
Декади дві містерії страшної —
Вином впилися Київ і Дніпро —
І Сонця ждуть з кривавого пропою...

Від Видавництва.

Знову один рік за нами. Перейшли ми його з такими самими матеріяльними труднощами, як попередні, однак і з такою самою свідомістю, що кожне нове число Літопису Червоної Калини це ще один промінь більше для вірного освітлення нашого недавнього минулого, що кожне нове число це новий жмут утривалених для майбутніх поколінь відомостей, споминів, записок, з яких теперішні і майбутні історики зможуть до подробиць відтворити пережиті і створені нами великі картини Визвольних Змагань.

Десять таких літ уже за нами. Десять річників від 1929 р. до 1939 р. займають уже поважне місце на полицях наших бібліотек своїми великими оправленими томами. З перспективи цього десятиліття і цих десяти річників наш читач і передплатник може легко бачити, до якої великої, важкої і необхідної у наших обставинах праці причиняється він сам через свою невеличку місячну матеріяльну витрату на передплату нашого журналу. Рівночасно кожний наш читач і передплатник мусить усвідомити собі, що саме на його точній передплаті лежить дальша доля нашого журналу. В одному з чергових чисел подамо рахункове зіставлення, як багато наших передплатників всетаки не виповнює супроти нас своїх зобовязань.

В минулому році наше Видавництво додало своїм точним передплатникам безплатно цінну книжку д-р Володимира Січинського „Чужинці про Україну". В цьому році вийде як безплатний додаток до нашого журналу цікава книжка споминів А. Камінського п. з. „В волинській тихій стороні". Адміністрація вишле з січневим числом „Літопису Червоної Калини" перший аркуш цієї книжки всім П. Т. Передплатникам. Дальші аркуші зможемо висилати тільки тим Передплатникам, що платитимуть біжучу передплату точно згори та порозуміються з Адміністрацією щодо сплати евентуальних залеглостей.

УПРАВА І РЕДАКЦІЯ.

Наша політично-дипльоматична акція в Південній Америці*

Написав: *П. Карманський*

Від Диктатури З. У. Н. Р. я виїхав з кінцем лютня 1922 р. до Бразилії з принціпіяльним дорученням перевести там серед нашої кольонії „Позичку Національної Оборони" і з додатковим дорученням старатися, щоб представництво уряду Бразилійської Республики допомогло нам на терені Ліґи Націй, тимпаче, що саме на пленум цієї установи в часі президентури бразилійського амбасадора Ґастона до Куня вплинуло формальне внесення остаточно правно оформити становище наших земель.

Хоча я не мав формального призначення на дипльоматичного представника і тому не зголошував в бразилійському уряді своїх креденціялій, то в мому дипльоматичному пашпорті було зазначене, що я представник уряду З. У. Н. Р. Тимто немало здивувалися бразилійські поліційні урядовці, які в Ріо де Жанейро оглядали мій пашпорт, що я приїхав 3-ою кл. доволі мізерного німецького пароплаву, та що мене не зустрічав представник бразилійського міністерства закордонних справ. Вони і не знали, як поставитися до мене: чи оглянути мій баґаж, чи перепустити мене без ревізії.

Не зупиняючися довше у столиці Бразилії, та зберігаючи строге інкоґніто, хоч би з огляду на те, що до цього приневолювала мене порожня в кишені (мені виасиґнувано на всі кошти дороги з Відня усього 300 долярів), я негайно поїхав до далекої Парани, на наші оселі. І зробив добре, бо на місці я довідався про справжню нашу дипльоматичну „кепенікіяду".

Я довідався, що ще в квітні 1919 р. в оселі Дорізоні відбувся Зїзд 91 представників наших осель в Парані і Санта Катаріна, який заснував „Українську Народню Раду в Бразилії", що поклала собі метою: 1. Збирати пожертви і пересилати їх „Українській Народній Раді в Парижі"(?), 2. звернутися телеґрафічно до Президента Республики Бразилії з проханням „аби цей передав Президентові Бразилійської Делеґації Покоєвої (sic!) в Парижі, щоби цей порозумівся з Укр. Нар. Радою в Парижі та заступився за справедливими бажаннями України", і 3. „поробити потрібні кроки у Бразил. Правительства, щоб Укр. Нар. Рада в Бразилії була узнана як представительство Української Республики і Українців замешкалих в Бразилії аж до установлення і признання світом независимої і вільної України". Зараз у примітці говорилося, що є плян вислати до Парижа нашу делеґацію з Бразилії і намічено на кандидата Миколу Федюка, колишнього підстаршину австр. жандармерії. А поруч ішла інструкція, як висилати петиції до міністерства для закордонних справ у Ріо де Жанейро, щоб воно визнало У. Н. Раду, репрезентовану М. Федюком.

Про все те можна читати в 1. ч. „України" (з д. 22. V. 1919 р.), яку названий М. Федюк сам писав і літоґрафував.

Ласих на подорож до Парижа в ролі представництва „Української Республики і Українців замешкалих в Бразилії" було більше, та вся та шумна акція (була навіть пропозиція формувати в Бразилії українських добровольців на війну в Европі і збирати одіж для бідних Галичан) покінчилася тим, що М. Федюк поїхав на авдієнцію до президента Бразилії і передав йому меморіял, за який треба було червонітися, коли мати на увазі його наївність і неграмотність. А тому, що ця подорож коштувала „У. Н. Раду" суму 3.360 мільрейсів, від президента Ради відвернулися всі члени та й вона автоматично вмерла.

Та на цьому не покінчилося.

На пару місяців перед моїм приїздом до Бразилії появився в тодішньому осередку нашої бразилійської кольонії Прудентополіс О. Козій з багатим минулим у ролі дипльомата України**) і зголосився в тамошніх О.О. Василіян як український консуль. Хто призначив його і фінансував його дорогу до Бразилії, про це я не міг ніяк довідатися. Мабуть все пішло самозванно.

Коли я приїхав до Прудентополіс, Козія вже в Парані не було; я тільки чув дивні історії про нього, якими місцева польська преса користувалася, щоб підривати мій авторитет, представити мене в ролі дипльомата-авантюриста. Та це на настрій нашого загалу до мене не мало ніякого впливу.

Поминаючи на боці авантюрничий бік подвигу О. Козія, треба признати, що він таки був на авдієнції у президента Республики, вручив йому якийсь меморіял і навіть столична преса писала про цю авдієнцію, публікуючи між іншим і знимку Козія. Що сталося з тим авантюрничим дипльоматом-самозванцем, і як він опинився знову в Европі, вже тепер у Варшаві, де й опублікував у „Скамандері" свій великий пашквіль на українську державу — ні мені, ні мабуть нікому невідомо.

Очевидно, після такого вступу мені ніяково було зголошуватися офіційно в міністерстві закордонних справ у Ріо де Жанейро. І я безпосередньо після приїзду до Парани почав їздити по наших оселях Парани і Санта Катаріна, де на зборах, на яких населення зустрічало мене як справжнього представника уряду України, я свобідно зясовував загалові наше політичне становище та переводив збірку грошей, яка в Бразилії дала суму до 50.000 мільрейсів.

Аж після подорожей по Бразилії я скликав зїзд делеґатів осель до містечка Дорізону на дні 7—9 липня 1922 р. і дав товчок до заснування всенародньої орґанізації „Український Союз у Бразилії", яка існує досі яко єдине загально-українське громадське тіло. На моє бажання збори вибрали

---

*) Ця стаття з технічних причин, не увійшла до Календаря-Альмана „Ч. К." на 1939 р.

**) Див. Emil Koziej: „Z Kijowa do Berlina".

тоді делеґатів до федерального уряду в числі пятьох осіб (зі мною включно) і при кінці липня, після того як я приготовив меморіял, делеґацію прийняв президент Парани др. Афонс Камарґо, від якого делеґація дістала поручені письма до федеральних послів з Парани, що проклали їй дорогу до міністра закорд. справ у Ріо де Жанейро.

Міністер прийняв наш меморіял, обіцяючи передати його президентові; найважніші столичні часописи прийняли копії нашого меморіялу і обіцяли опублікувати його, та все це покінчилося тільки коротенькими часописними згадками, дарма що з нас робили знимки і заповідали широко заграничну акцію. Тут уже хтось подбав про те, щоб наш почин у зародку вбити, і наш меморіял ледви чи добився до кабінету президента Бразилійської Республики.

Після того я ще виїхав до Арґентини з метою перевести збірку грошей для уряду на кількох наших кольоніях у цій республиці, і мушу признати, що в цьому краю, який уже самочинно визнав Українську Республику, мене приймали куди тепліше. Коли я в арґентинському консуляті в С. Павло зголосився по дипльоматичну візу, я не тільки дістав її, але ще і спеціяльне доручення до всіх урядових установ мене, представника Української Республики, приймати з відповідною уважливістю і всюди йти мені на руку. І так справді було: зі мною, починаючи від граничного пункту Пассо дос Лiврес, поводилися всюди дуже культурно і тепло.

Не маючи офіційного мандату щось починати на терені Арґентинської Республики, я обмежився тільки до грошевої збірки, і скоро відїхав.

Коли в січні 1923 р. я приїхав до Відня і склав свій мандат, задумуючи вертатися до Бразилії вже в приватному характері, Уряд Диктатури прохав мене, щоб я задержав надалі урядовий характер і тим разом мені вже виставлено призначення на дійсного представника уряду, що й закомуніковано в міністерстві в Ріо де Жанейро.

Та на жаль, приїхавши до першої пристані в Бразилії, до Баїї, я з часописів довідався про рішення Ради Амбасадорів щодо Галичини, і тим самим моє призначення зробилося ілюзоричним. Я став звичайним еміґрантом у Бразилії і взявся за орґанізаційну роботу на терені нашої бразилійської кольонії.

Маланка на фронті

Написав: *Степан Лисак.*

Морозна ніч на Маланки...

В нічній тиші гримнули стріли...

Наліво від нас черґав скоростріл...

Ворожі стріли падали недалеко в ліс. В лісі гуде, шумить. Буйні корони вікових смерек гомінко кликали: „До зброї, трівога"...

В ярку рух, згасає ватра, стрільці встають... і паде команда: „Сотня гусаком за мною руш". Сірі постаті за командантом підходять вузьким ярком. На краю ліса лягають до старих окопів світової війни. Мягкий сніг у ровах нас гріє, червоні обличчя молодих стрільців жаріють вогнем.

Умовк скоростріл. Рідке пік-пак, падає наліво від нас.

Командант сотні бігає від чети до чети, дає прикази четовим, а сам по батьківськи наказує, напоминає: „Ані стрілу без приказу".

Стрілець Костюк, заграбаний у снігу, тільки очі його з під шолому світять, говорить собі: „Гей чудо, гей, ворог стріляє, аж ліс трясеться, а ми не сміємо. Бігме не видержу"...

„Тихо там" — гукнув четовий. Стрілянина втихає... Глядимо в даль.

Перед нами наче на долоні біліють загони, а за ними рисується немов велика буква „Т" — українське село.

На фронті нас мало. Ведемо війну покищо без лінії, наче партизани. Наш район тягнеться два кільометри, аж до села Вовче. Противник несподівано може прийти на наші зади. Командант сотні стягає одну чету з окопів та її роями скріпляє. Зліва й зправа нас хоронить ліс... Нараз бачимо, як живі точки в білих плащах рухаються по полі, підсуваються, падають у сніг та знову підбігають у напрямі ліса.

Стрілець Костюк нетерпеливо зачинає знову: „Гей чудо, гей, бігме стріляю". — „Петре, мовчи, будеш стріляти", сказав вістун. Ми причаїлись, ждемо. Пять-шість хвилин, здається вічність. Білі постаті зближаються. Кожний з нас прямує на ворога кріс. Нараз команда: „Стріляти"... — Скоростріли й кріси сипнули вогнем. Ворожа розстрільна лягає у сніг. Ще один наказ: „Дві чети вперед бігом руш". Обі чети вмить кинулись на ворога. Противник у паніці втікаючи лишає за собою сліди крови...

Стрілець Костюк був перший. Стріляв та кричав: „Стій"... Один кулеметчик залишив скоростріл на ґренджолах, а сам втікав за своїми. Костюк перший прибіг до санок, а побачивши на них скоростріл аж крикнув із радости: „Гей чудо, гей". Стріли втихли. Вертаємось назад у ліс. У нас обійшлося без ранених. На краю ліса залишили стійкових, а самі йдемо в ярок. Стрілець Костюк, герой, на Маланки — притяг скоростріл. Розложили ватру й посідали біля вогню. Командант сотні глянув на годинник — було пів дванадцятої. „Якраз у цю годину — говорив до нас командант — там ген у запіллі мільйони українців пращають старий рік. Рік, що нам дав ці Великі Дні.

— Хай *він буде благословенний* — відповіли стрільці. Четар К. підійшов до стрільця Костюка й кріпко стиснув його тверду стрілецьку руку.

Повстанчий рейд Кінної Бриґади от. Шепаровича

Написав: *Лев Шанковський, б. підх. У. Г. А.*

В ч. 9-ому Літопису Ч. К. за 1933 рік, поміщує п. Олесь Бистренко (псевдонім) спомини про одну подію, котрої учасником був також я. Подія сама по собі маловажна і цілком не заслуговує на спеціяльну згадку. От „більшовицькі лабети" і більш нічого. Але завдяки цій події став я учасником повстанчого рейду Кінної Бриґади от. Шепаровича — безумовно світляного періоду історії галицької кінноти. 400 кільометровий похід галицької кінноти в глибокому запіллі ворога, її блискучий прорив через полчища XIV Совітської Армії в спілці з частинами ґен. Омеляновича-Павленка не можуть в ніякому випадку посоромити цього роду зброї українського галицького війська. Та проте, хоч від цих подій минуло вже 18 років, мені не довелось ніде стрічати опису цього подвигу української галицької кінноти. Визначні його учасники живуть ще та про нього чомусь не згадують. Ось нпр., от. Едмунд Шепарович провадив докладний денник, що його частинно використав ґен. Омелянович-Павленко в своїх споминах про Зимовий Похід*). Денника цього ніде не опубліковано. Живе ще нач. штабу І. Кінної Бриґади сотник Заславський, котрий може багато про це все сказати. Живе ще чет. Дереш, відомий літерат. Є кому здобутись не

Л. Шанковський, б. підхор. УГА.

*) М. Омелянович-Павленко: Зимовий Похід (6. XII. 1919 — 6. V. 1920), див. За Державність — збірники I—III.

Отаман Едмунд Шепарович.

тільки на фахове, але й на літературне оформлення опису чинів І. Кінної Галицької Бриґади. І тому нічого собі більше не бажаю, як своїм нефаховим описом викликати серію споминів учасників цього рейду. Цікавий цей момент наших Визвольних Змагань треба всесторонно висвітлити, не тільки щоби „слава не пропала", але й на науку грядучим поколінням*).

Невдоволені з большевицьких порядків в ЧУГА старшини І. Кінної Бриґади (тоді 3 червоного укр. галицького кіного полку) в повному порозумінні (підкреслюємо це з натиском) з неменш невдоволеним козацтвом приготовляли повстання проти большевиків. Про це пише от. Шепарович у свойому деннику:

„В березні 1920 року, коли І-у кінну бриґаду поміщено в с. Кассель (Комарівка) Херсонської ґубернії, як частину ще Червоної Галицької Армії, не занедбувала бриґада ні одної нагоди, щоби мати звязок із усіма протибольшевицькими орґанізаціями і бути приготованою на весну. Приготування до повстання йшло гарячково. З Чорноморського полку**) приїздить до нас один пол-

*) Канцелярія Штабу І. Кінної Бригади (документи, накази, тощо) зложена була в 1920 році в маєтку п. Івана Шепаровича в Колодіївці б. Станиславова, одначе її сконфісковано польською владою підчас одної ревізії і більше не повернено.

**) Чорноморський полк з бувших вояків Армії У. Н. Р. стояв тоді залогою в м. Тирасполі над Дністром в Херсонській губернії. Сьогодні це місто входить в склад Авт. Молдавської Республіки. Цікаво звідки взявся цей полк в складі совітської армії?

ковник і перебирає від нас відповідні накази, щоб їх далі передати. В той час ми були в звязку з робітниками в Одесі, які були нашими однодумцями й приобіцяли нам поміч у тій хвилі, якщо б ми заняли Одесу. З другого боку мали ми сполучення з Денікінцями, котрі обіцяли нам по занятті Одеси приїхати трьома пароплавами і достарчити амуніції, гармат і інших технічних засобів; звязковим був один старшина з чужоземних армій (французький четар), котрий перебував в Одесі і мав звязки з усіма протибольшевицькими орґанізаціями. Окрім того вислали ми одного до ґен. Павленка, який якраз тоді оперував коло Голти. Повстання, яке ми плянували, мало розтягнутись на цілу Галицьку Армію, яка мала в цей спосіб заняти цілу Херсонщину та Поділля по Буг і залізничий шлях Винниця—Брацлав (Бірзула?) без усякої трудности, бо большевицька армія була ослаблена*)".

Обєктивно треба признати, що повстання після задумів отамана І. Кінної Бриґади мало виглядн на повний успіх. Ситуація в згадуваному районі в першій половині квітня 1920 року представлялась ось так: (1-а схема):

Галицька Армія: Нач. Кмда в Балті, І-ий корпус (2-га Бриґада ЧУГА) в районі Чечельника, ІІ-й корпус (1-ша Бриґада ЧУСС) в районі Бершаді. ІІІ-ий корпус в німецьких кольоніях в районі м. Берґдорф. Багато установ і частин армії поза тим районом, в Одесі, Рибниці, Тульчині, Брацлаві, Гайсині, Винниці, Жмеринці і Барі. Залізничий шлях Одеса—Вапнярка в технічному заряді влади Нач. Команди. Фізичний стан армії кращає. Вояцтво приходить по довшому відпочинку до сил. Придбано відповідні матеріяльні засоби, заосмотрено армію в потрібне взуття, білизну, одежу та ліки. Всі спроби большевиків розкласти армію та викликати недовіря стрілецтва до своїх старшин розбивались об кріпкі національні почування стрільців. Настрій ворожий до большевицького союзника.

Наддніпрянська Армія: в складі 3 дивізій (Запоріжська, Волинська, Київська та Кінна Бриґада — 350 старшин, 3.000 баґнетів, 700 шабель, 114 кулеметів, 14 гармат) находиться з початком квітня в районі Бобринця в півн. Херсонщині. 8 квітня армія переходить в р. Долинська-Пятихатки. 10. квітня ґен. Омелянович-Павленко рішає прискорений марш на Вознесенське і захоплення його й гарматної бази та переправу армії в Забужжа. Армія переходить 125 верст в 4 дні і занимає по впертому бою Вознесенське 16 квітня. Наддніпрянській Армії дісталось там 18 легких і 8 гірських гармат, 2 важкі гармати, 48 кулеметів, 2 міліони рушничих та 32000 гарматних набоїв, 4 ешелони ріжного військового майна і 4 тисячі фір большевицького обозу. Цей бій, як пише полк. Ткачук: „створив невмірущу славу нашому українському козацтву". По занятті Вознесенського армія вертається в Забужжа.

Червона армія: XII і XIV армія на протипольському фронті. XII армія (штаб в Києві, в її склад входять галицькі частини) на Волині і Поліссі, XIV армія на Поділлі (штаб в Одесі). В районі XII армії стояли: 47 дивізія, 7 дивізія, 2 бриґади 17 дивізії кінноти, в районі Житомира 58 дивізія, і кінна бриґада 17 дивізії кінноти, в районі Бердичева 44 дивізія, а потім ще дві бриґади Галичан. В районі XIV армії 45, 60 і 41 дивізії. Разом на підставі польських джерел на фронті стояло 89.000 баґнетів і шабель проти 360 тисячної польської армії (ґен. Стахевич*). З большевицьких сил в наміченому нами районі находяться тільки невеличкі залоги: 1000 люда в Одесі, 700 в Вознесенську, 400 в Тирасполі, стількиж в Єлисаветі і Умані, по 100 в Балті, Ольвіополі, Бобринці і т. д. В випадку повстання галицьких бриґад, ліве крило большевицького фронту було б відкрито і большевики були б примушені уступати.

Умовини повстання були отже дуже сприятливі. Було пляновано здобути цілу полудневу Україну в найслабшім моменті для большевиків, що не мали тоді жадних резерв близько. За допомогою ґен. Павленка можна було спокійно створити фронт проти большевиків на лінії Винниця—Немирів і вздовж Бугу. Допомоги зі сторони населення також можна було сподіватись. Зокрема можна було рахувати на підтримку населення німецьких кольоній в районі розташування III. гал. корпусу і взагалі в південній Україні. Населення те з національних, реліґійних і економічних причин ставилось цілковито вороже до большевицької влади. Зокрема ставилось дуже прихильно до Галицької Армії, котру вважало своєю армією. Про це мають найкращі спомини всі ті Галичани, що кватирували на німецьких кольоніях в південній Україні.

—:—

Не вважаю себе компетентним рішати, чи добре зробило командування І. Кінної Бриґади, що підняло на спілку з Чорноморцями прапор повстання в Тирасполі 6 квітня 1920 року. Можливо, що це з військового погляду несубординація, а то й дизерція цілої частини, можливо, що не один старшина чи стрілець через той факт познайомився ближче з темними льохами Че-КА, а то й концлаґерами. Одначе вільно мені думати, що повстання галицьких частин в далекому запіллі було б в тодішних обставинах раціональніше, як пізніша „зміна віх" на польському фронті. Думаю, що можна було тоді заняти на спілку з частинами ґен. Омеляновича-Павленка Одесу і створити фронт від півдня з опертям об море — це вікно на широкий світ. Вважаю, що це потягнення на тодішній українській шахівниці мало б куди кращі наслідки для нашої Державности, як пізніший перехід на бік поляків, що довело до загибелі УГА, оцього важливого чинника в наших визвольних змаганнях. Оцей власне перехід, а не повстання Кінної Бриґади дав в результаті Тухолю і Кожухів, кінцеві етапи нашої многострадальної армії. Добуття Одеси було б нас охоронило від знищення, через неї ми отримали б потрібні нам засоби до дальшої боротьби, туди б прибули нам на поміч полонені з Італії, гірська бриґада з Чехії і т. д. А поза цим всім треба би нам ще застановитись над тим, чи справді ко-

*) Див. „За Державність", III. збірник, стор. 17.

*) Działania III armii na Ukrainie — Warszawa 1935.
Дивп ще: Kutrzeba: Wyprawa kijowska — Warszawa 1937.

мандування І. Кінної Бриґади вчинило несубординацію і дезерцію (такий погляд довелось мені зустрічати серед вищих старшин УГА) піднимаючи протибольшевицьке повстання?!

—:—

Бажаючи відповісти обєктивно на це питання, мусимо прослідити коротко розвиток подій в У. Г. А., що попередив повстання І. Кінної Бриґади. Договір з Денікіном, це була тверда конечність для рятунку загибаючої від тифу армії. (Чи „чотирокутник смерти" не був часом вислідом застосування метод бактеріольоґічної війни нашими ворогами?). Та проте провідні чинники нашої армії уможливили частинам ґен. Омеляновича-Павленка перехід через розташування Гал. Армії і взагалі вважали витворене положення тимчасовим. Врешті 24 грудня 1919 року підписано в Виниці умову про нову злуку Наддніпрянської і Галицької Армії (от. Лесняк і чет. Паліїв). Ця умова не була здійснена, але вона *обовязувала!* І хоч Наддніпрянська Армія відійшла далеко в запілля в Зимовий Похід, та проте звязок із Галицькою Армією був встановлений. В березні 1920 року Наддніпрянська Армія наближається знову до району розташування Галицької Армії. Ціль оттого зближення ясна! Сотник Заславський пише в диспозиції повстання: „Ґен. Павленко заняв Голту і наступає на Балту, щоби з нами сполучитися". Так! Наддніпрянська Армія мала право сподіватись, що з її наближенням Галицька Армія підніме жовто-блакитний прапор.

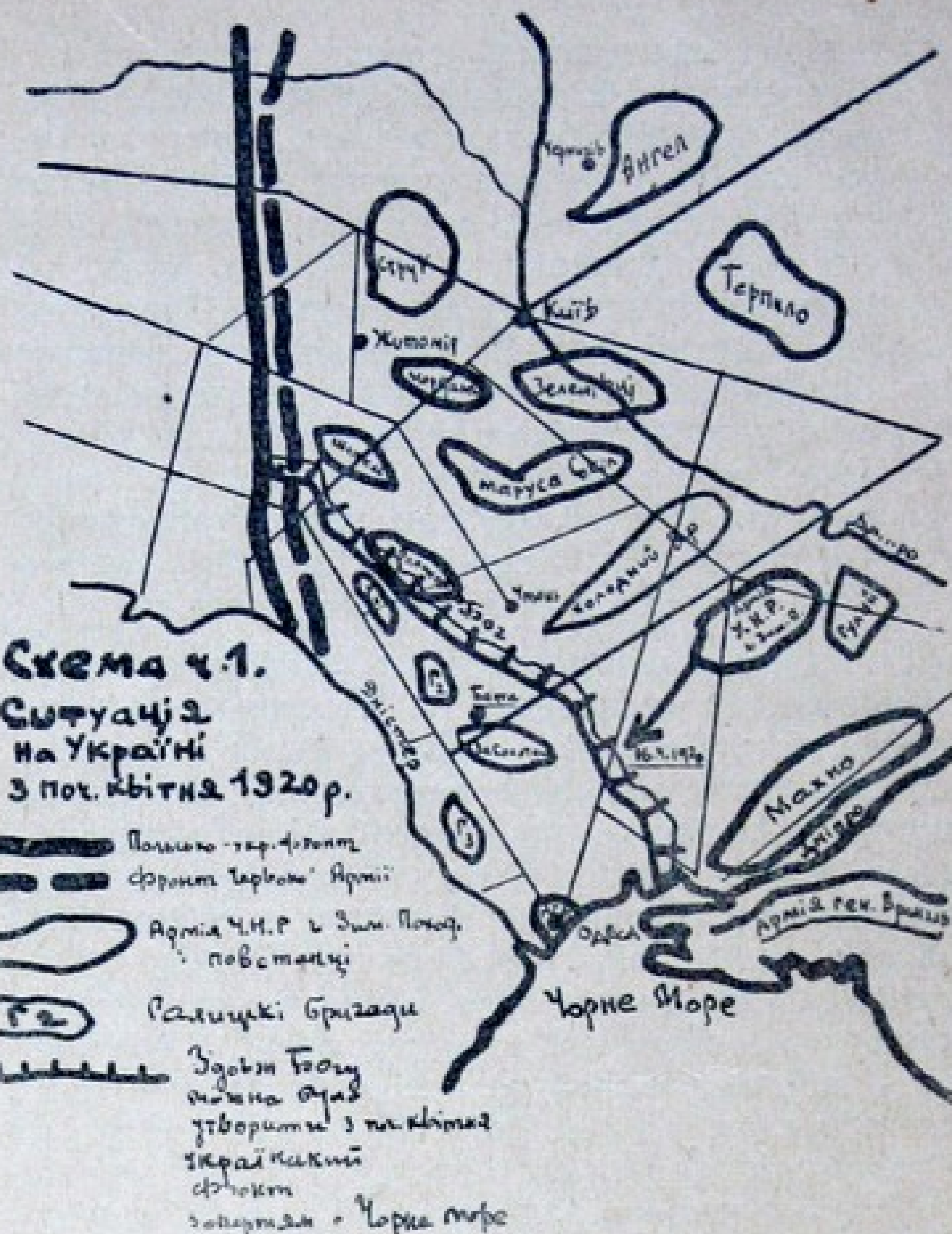

Схема ч. 1. Ситуація на Україні з початком квітня 1920 р.

Про цей цікавий період наших визвольних змагань пише ґен. Омелянович-Павленко у своїх споминах:

„Ми застанавлялися над командою цілого повстання Г. А. Отаман Шепарович не міг бути командантом цілого повстання Г. А. з причин тактичних. На нашу думку найкраще надавався ґен. Кравс, який після донесень нашої контррозвідки тоді сам багато над повстанням думав. Ми віднеслися в цій справі до ґен. Кравса і він радо згодився перебрати команду та сказав, що він в справі повстання вже багато дечого приготував. У нього ми стрінули полковника Красицького, отамана Цімермана і сотника Козака, котрі обговорювали справу повстання і першим завданням уважали за всяку ціну перешкодити через проволікання транспортуванню 3-го Галицького корпусу на фронт, що большевики хотіли до першого березня перевести в діло. Всі ми зібрані у ґенерала Кравса постановили розпочати спільну повстанчу акцію. Ґен. Кравс наказав подати йому докладний плян повстання і прохав не відвідувати його за часто, бо большевики його пильно шпіонують. По повороті від ґен. Кравса, скликали ми (от. Шепарович і сотник Заславський) в Тирасполі головну нараду, на якій були присутні два полковники, один сотник з Чорноморського полку і полковник ґенштабу Галкин. На нараді доручено було полк. Галкину випрацювати плян повстання, через його звязок з українськими залізничниками спинити залізничий рух на шляху Одеса — Винниця. Рівночасно погодились всі з тим, що ґен. Кравс обійме команду повстання Г. А. і полк. Галкин мав йому подати плян повстання 21 березня. Тимчасом полковник Галкин приїхав до нас із пляном аж 23. березня вночі. Плян полковника Галкина прочитано, але він був недостаточний і сотник Заславський ще тої самої ночі виробив новий плян.

Диспозиція нового пляну:

Дня.... починається повстання, в котрім наказую:

1. Сотник Козак має обсадити жандармерію стацію Затиша о год.... перервати телефонічне і телеґрафічне сполучення і вислати звязкового до 8 і 9 полку в Бірзулі з жаданям одного паротягу і ваґону для своєї жандармерії та чекати на дальші прикази. Дня... год.... має він наладнати телефонічне сполучення на лінії Бірзула — Затиша.

2. Отаман Шльосер перебирає команду 8 і 9 полку, має заняти Бірзулю і Балту, знищити залізницю до Винниці, заняти броневик на стації Бірзула і держати її аж до дальшого наказу. Післати звязкових на Схід до ґен. Павленка і старатись про сполучення телефонічне з ґен. Кравсом. На випадок сильного напору большевиків відступати на Затиша—Роздільна. Повідомити І і ІІ Галицький корпус, що ІІІ корпус робить повстання, занявши район Бірзула, Балта, Роздільна і посувається одною частиною на південь, на Одесу, І і ІІ корпус мають чимдуж прилучитись до повстання і прислати звязкового до ґен. Павленка по дальші накази. І і ІІ корпус мають заняти район Винниця—Вап-

нярка і сполучитись правим крилом з от. Шльосером. І Кінна Бригада має дня... обсадити з поміччу Чорноморського полку м. Тираспіль, одна частина кінноти враз з першим куренем Чорноморського полку мають відійти до Роздільної і заняти її. Ґен. Кравс і 2 полк вирушать дня... в напрямі Тираспіль, Роздільна, Одеса. В Роздільній прилучиться кінний полк І Кінної Бриґади і піде як аванґард в тому самому напрямі. Один сотник Чорноморського полку має відійти дня... год... до Одеси і там приготувати повстання. Артилерія пор. Конюха (в Ґлікстали) має навантажитися і ждати дальших наказів.

Така була більш-менш (на підставі денника от. Шепаровича) диспозиція на перший день повстання. Ґен. Павленко пише в своїх споминах, що плян цей залишився невиконаним з причини виїзду ґен. Кравса до Румунії. Мені одначе відомо, що ґен. Кравс до Румунії не виїздив. В другій половині травня ґен. Кравс, як зрештою й інші вищі старшини У.Г.А. були при бриґаді в повстанні. Дуже цікаво було б знати, чому не виконано цього пляну. В кожному разі І. Кінна Бриґада здерла червоний прапор дня 6 квітня в місці свого постою Касель Тираспільського повіту і на власну руку оголосила повстання. Серед великого одушевлення серед козацтва і населення рушила І. Кінна Бриґада того ж дня на Тираспіль, заняла місто, забрала трохи добичі та по винищенні місцевих комуністів вирушила з Чорноморським полком до осідку штабу III корпусу м. Берґдорф, де пробувано наклонити команду корпусу до повстання. Цікаво було б знати, чи в час заняття Кінною Бриґадою м. Берґдорф, був там ґен. Кравс і який був його погляд на ситуацію? В Берґдорфі розстріляно дуже поганого комісаря жидка Кая, що сильно давався в знаки Галичанам. Пощаджено одначе другого комісаря Галичанина Замору (б. проф. ґімн. з Тернополя). По безуспішних переговорах з командою корпусу І. Кінна Бриґада, засилена численними добровольцями (кінна сотня охорони штабу корпусу зложена з кубанських козаків прилучилась в повному складі до І. Кінної Бриґади, крім цього пристало до неї багато індивідуальних добровольців, як напр. пор. Мараці, італієць з корп. телефонічної сотні і др.) вирушила в напрямі на стацію Затиша, де прапор повстання підняв сотник Козак на чолі Запасного куреня зложеного з рештою XIV Бриґади. Під напором двох большевицьких броневиків, що прибули з Бірзулі, сотник Козак мусів уступити із Затиша і сполучитись з надходячою Кінною Бриґадою.

—:—

Як бачимо, вчинок командування І. Кінної Бриґади не був ані несубординацією, ані тим менше дезерцією. Навпаки, можна твердити, що всі ці чинники, котрі орґанізували повстання, а в останній хвилині завернули з шляху до нього, що власне ці чинники поповнили дезерцію з поля бою. Наслідки вагань нам усім відомі. А вже ж нествореня нового українського фронту на півдні України на весну 1920 року, при цілком до цього одсприятливих умовинах годі не вважати ще одною *прогаяною* можливістю наших визвольних змагань. Можливістю, що мститься на нас вже 18 років...

—:—

В момент чину 3-ий червоний український галицький кінний полк, бо така була його тодішня офіційна назва, стояв в Кассель, де переорґанізовувався згідно з большевицькими наказами. III. Гал. Корпус перемінено на 3-тю Бриґаду ЧУГА в складі 2, 8 і 9 піших полків (бувші 2, 8 і 11 бриґади), Запасного куреня (б. XIV бриґади), одного кінного і одного гарматнього полку та окремих технічних і допомічних частин. 3-ий кінний полк мав два кінні дивізіони по дві кінні і одній скорострільній сотні. Разом було в полку 4 кінні і 2 скорострільні сотні. Стан полку з початку квітня а) бойовий около 400 шабель, 12 скорострілів, б) харчевий около 650 люда. Полком командував отаман Едмунд Шепарович, начальником штабу був сотник Заславський, адютантом сотник Руменовіч, заступником адютанта четар Роман Шепарович. Дивізіонами командували: 1. — от. Єднак і II. — сотник Ярри (Ярий), тепер на еміґрації. Сотнями командували: 1. — чет. П. Дереш, 2. — пор. М Гавриляк (сьогодні на Чехії), 3. — пор. Олександер Трач (недавно траґічно погибший начальник відділу „Маслосоюзу" в Станиславові), 4. — пор. Вайс. Скорострільними сотнями командували: пор. Руменовіч і чет. Алиськевич(?) Полковим лікарем бут сотник д-р Король (Наддніпрянець), полковим ветеринарем пор. Дереш (старший). По прилученні до І. Кінної Бриґади кінної сотні з Берґдорфу, котра ввійшла в склад бриґади як 5 кінна сотня (ком. сотник Савон), Запасного куреня із Затиша та Чорноморського полку з Тирасполя, розгорнено полк приказом з дня 9. квітня в бриґаду, в складі двох кінних полків (ком. сот. Руменовіч і сотник Ярри, адютантом бриґади став сотник Кучера) і одного пішого куреня на возах (ком. сотник Карпяк, сьогодні адвокат в Нижанковичах). Приблизний стан бриґади в дні 6. травня, це є в дні закінчення повстання: 90 старшин, 480 шабель, 150 баґнетів і 30 скорострілів на около 1000 люда харчевого стану*) без Чорноморського полку, що мав в складі 300 баґнетів, 8 кулеметів і 100 шабель.

(Далі буде.)

---

*) Доценко в свойому Зимовому Поході подає стан старшин на 10. стан скорострілів на 6 (стор. 203). Укр. московська війна 1920 року в документах число старшин на 90, але все таки число скорострілів на 6. Числа ці невірні. Тільки в І. Кінній Бригаді було 12 скорострілів. Ґен. Ом. Павленко подає в своїх споминах (Зимовий Похід) правильне число скорострілів, зменшує одначе число шабель, котрих подає 400.

Журавиця й Перемишль

Пропамятний спомин з жовтня 1918 р.

Написав: *о. Я. Д., б. четар УГА.*

Було це в жовтні памятного 1918 р. Як австр. фенріх повернув я з кінцем жовтня з російської неволі з далекої Астраханської землі до Журавиці біля Перемишля, де в часі війни містилася кадра 9. п. п. По прибуттю до кадри, мусів я негайно написати на кількох аркушах паперу „звіт“, в якому мусів кожлий старшина, що вертався з неволі, описати точно ті всі обставини, що були причиною його зловлення через ворожі війська. А саме про перебіг бою, про свідків, які бачили, що даний старшина не піддався самовільно — але змушений конечністю зложив зброю, про побут в неволі і т. п. Звіт, а радше протокол, предложив я так зв. „Rechtfertigungskommission“, яка функціонувала при кадрі, складалася з кількох вищих старшин і відбувала свої засідання, суди тоді, коли повернув якийсь старшина з неволі. На 2 дні перед розпадом Австрії покликала і мене згадана „оправдуюча комісія“ на свій суд. Там я ще раз повторив те саме, що написав був у звіті, відповів на кілька запитів „грізної“ комісії і по короткій тайній нараді оголошено, що я є „оправданий“. Таке оправдання привертало старшині всі його права, а що більше, старшина одержував довгу відпустку до дому — більшу суму грошей як доповнення його платні (ґажі) за час побуту в неволі і старшина мав вже право користати з того старшинського степеня, який одержав автоматично підчас побуту в неволі. І я також пересидів півторарічну неволю як фенріх, — а був уже від 1. II. 1917. р. іменований „ляйтнантом“. Негайно по згаданій вище комісії, команда кадри призначила мене інспекційним старшиною на 24. години. Я відібрав службу від попереднього старшини, якогось ляйтнанта німця і закватирувався на головній варті біля входової брами до казарм. Розуміється провірив найперше арешти — де сиділо около 20 вояків — переважно зловлені дезертири і жиди-маркеранти, які і при кадрі вели свій торговельний промисл і за те попали за крати.

Вояки, які становили варту під моєю командою, складались переважно з українців. Вечором після провірки казарм і бараків, явився у мене на головній варті покійний вже хор. Галій і заявив мені в найбільшому секреті, що над раном приступаємо до дуже важного і відповідального діла. А саме: Австрія розпадається, ми українці мусимо заняти цілий журавицький ґарнізон і при його помочі здобути і обсадити близький Перемишль. Подавши мені коротенькі вказівки, хор. Галій попращав мене і відійшов. Дрож пройшла по мому тілі і забилось важко моє серце. Я повернувши перед кількома днями з російської неволі — де продовж півтора року пережив всі страхіття російської і большевицької революції, не був втаємничений в те, що в найближчому часі мало на нашій галицькій землі доконатись. Тимчасом, як я пізніше довідався, в одній із старшинських кімнат всю ніч ішли тайні наради старшин українців. На жаль, як опісля виявилось, за мало було нас старшин українців, а що більше не було такого, котрий би таку важну і рішальну хвилю поставив на „вістрю меча“. Не було, на жаль, рішучої, не підпадаючої під шкідливі впливи, людини. Кромі мене, із старшин українців при кадрі 9 п. п. на той час були пок. поручник М. Федюшка — письменник, пок. поручник М. Бобанич, пок. хор. Галій і пор. Л. Бурнадз. Більше старшин мабудь не було. За те підстаршин і вояцтва мали ми при кадрі около 600 люда, озброєних і заосмотрених в машинові кріси, яких могло бути кільканацять. Отже було з ким починати — як на ті часи таки „добру войну“. Та інакше склалось. Перебувши всю ніч на безсонню — втаємничив я в цю справу кількох підстаршин із моєї головної варти — розуміється українців і о 6. годині рано по відтрубленні „вставати“ почалась наша акція. Насамперед інтерновано і відсепаровано в осібній кімнаті вояків з гол. варти не-українців. За хвилину зявився великий український прапор і замаяв на даху вартівні. Між касарнями і бараками почався муравлиний рух. То наші старшини з свідомішими підстаршинами і вояками відсепаровували не-українців і приміщували їх під вартою в окремих салях. Також старшин не-українців зібрано усіх у старшинській менажі і поставлено біля них варту. Було між ними багато поляків — вищих старшин, яких ця подія заскочила цілком ненадійно і які через те були дуже огірчені і озлоблені, бо як опісля ми довідались — поляки разом з тодішним перемиським військовим комендантом ґен. Пухальським приготовлялись до такого самого чину, що й ми. Одначе ми їх випередили, хоч вони мали більше старшин — кілька навіть штабових і поважне число вояків поляків. З них підполковник Гавзер — поляк підчас нашої дводенної акції всеми силами старався ріжними промовами (знав добре укр. мову) здеорієнтувати нашу залогу і варту біля інтернованих старшин.

Вся справа була на дуже добрій дорозі. Вся залога Журавиці стояла заприсяжена на вірність з жовто-блакитними стяжками на поготівлі з крісами в кізлах і скорострілами на т. зв. „гофі“. Падав весь час дощ. Ми ожидали дальших приказів від Укр. Нац. Ради з Перемишля. Було в пляні того дня обсадити Перемишль, який від Журавиці був ледви на 5 км. віддалений. Чиж було щось лекшого, як піти з 6. сотним відділом до Перемишля — заняти місто — висадити у воздух і обсадити залізничий міст і інші переходи на Сяні? Вправді були там стаціоновані кадри, що складались з поляків і мадярів — одначе вони напевно, заскочені фактами, не були би мали часу і змоги зорієнтуватись і ставити опір нашій поважній силі. Перемиська Нац. Рада розпоряджала також поважною скількістю вояків українців. Лише Укр. Нац. Рада переворот в самому Перемишлі з невідомих причин відложила — хоч курієри, які держали звязок з Журавицею, впевняли, що робимо це діло разом одного дня і одної го-

дини 30. Х. 1918 р. Після сумної невдачі ходили слухи, що ґен. Пухальскі, знаючи, на що заноситься, впевняв деяких членів Укр. Нац. Ради, що Австрія лишається дальше, що поляки з українцями справу самоозначення вирішать способом мирним, при „зеленому столику“.

Комендантом нашої бойової зукраїнізсваної частини (в Журавиці), сильного куреня, став четар Федюшка, великий патріот і ідеаліст а заразом і слухняний вояк, що показалось кепським, бо занадто давав послух тим, кого не треба було слухати. Після нашого заняття журавицької кадри, знищено телефонічні получення, обставлено стійками ціле село, а також обсаджено залізничу стацію і провірювано всі переїзджаючі залізничі поїзди. Около полудня першого дня перевороту явився в нас курієр з Перемишля (старшина) і заявив, що Укр. Нац. Рада з переворотом у Перемишлі здержалась і при цьому не дав нам жадних інформацій, що до дальшого ділання. По полудні під Журавицею зявився мадярський курінь війська, висланий ґен. Пухальським з Перемишля. Між нашою залогою повстала констернація і запанувала непевність. Одначе всі остали на поготівлі „на гофі“, перемоклі до нитки цілоденним дощем. Наш „штаб“ маючи такі недоладні директиви і накази з Перемишля, попав також у зневіру. Невідомо було, що почати дальше. Ніч на 30. Х. перебули ми в строгому поготівлі. Мадяри, які розтаборились були на полях під Журавицею, нас не зачіпали. Вирішено було, що на другий день наш революційний командант чет. Федюшка має враз з командантом кадри підполк. Мерком — дуже чесним німцем, поїхати до Перемишля по інструкції до т. зв. Мілітеркмдо як і до Укр. Нац. Ради, І поїхав чет. Федюшка з „інтернованим“ Мерком добувати „язика“. Вернули пополудні. І не самі. Привезли з собою з Перемишля якогось пана, назвисько якого трохи собі пригадую — одначе з певних причин не виявляю — досить, що той пан як відповідальна особа з Укр. Нац. Ради, відбув з чет. Федюшкою і підполк. Мерком в канцелярії кадри якусь нараду. Згаданий пан після наради відїхав військовою бричкою, а чет. Федюшка дав приказ на збірку всіх старшин і вояків. Тут проголошено соромний маніфест: Австрія остається дальше Австрією — жадного перевороту в державі нема і не буде. Те, що сталося в Журавиці, нехай піде в непамять. Всьо вертає на свої місця і виповняє свої обовязки, як до перевороту. Хай живе Австрія!

Запанувала гробова тиша. Сам Федюшка побілів, мов полотно, замнявся і прослезився, а за ним цілий зукраїнізований наш курінь опустив сумно свої голови. Все вернуло невдоволене в найвищій ступені до своїх занять. Триюмфували з такого висліду справи поляки, а головно підполк. Гавзер, який негайно зібрав поляків і ніччу робив з ними своє діло

Я як автор цих стрічок, кромі духової депресії після неудачного перевороту зазнав щей чимало страху з тої причини, що, як командат головної варти і інспекційний ґарнізоновий старшина — „перший збунтувався проти Австрії“, а що найважніше, що першим моїм кроком, що сповіщав ‚свободу“ було випущення з ґарнізонових арештів всіх арештантів, котрі в мить розбіглись, хто зна куди. А що ц. к. „маніфест“ голосив, що Австрія остається дальше і що все має вертати на свої місця, я був змушений бігати по всіх касарнях і закутинах і вишукувати вязнів, щоб вертали назад туди, звідки я їх освободив попереднього дня. Треба ж було їх передати наступному ґарнізоновому старшині після спису в службовій книзі — яка також була пропала. Але щож, ледви одну третину вязнів упросив я, щоб повернули за крати. Решта, мудріших зникла, як камфора.

Тут починається наша кінцева траґедія. Перемиські поляки, бачучи, що з Журавицею дали собі таку легоньку раду, в ночі заняли своїми слабенькими відділами зложеними переважно з учеників і учениць місто — обсадили уряди і Сян і таким способом поставили нас перед доконаним фактом. А рівночасно тої самої ночі старшини поляки в Журавиці ходять по касарнях — будять наших заспаних вояків і кричуть, втікайте чим скоріш до дому — вже по войні — Австрії вже нема. І наш нерозважний чоловічок слухає, пакує свої манатки — що більше, кидає кріси — розбиває кадрові маґазини — впивається вином — грабує військові склади і з тим добром втікає полями до Перемишля з думкою, що жінці та дітям привезуть гарні дарунки. А ми старшини — просимо-благаємо наше вояцтво, щоб опамяталось, скликаємо на збірку — грозимо та просимо, що прогавлюють історичну годину. Не помагає нічого, бо довіряють більше другим старшинам, які розбурхану масу ще заохочують — знаючи, що розграбоване майно і так перейде в їхні руки, — бо в Перемишлі на мостах зорганізовані польські відділи все те відберуть. І так дійсно сталося. Все військове майно з Журавиці опинилось завдяки таки нашим — у Перемишлі, а наші тішились, що бодай в „порожні“ на дахах залізниці вертають до дому.

Цікаво булоб почути, як би хтось із живучих членів Укр. Нац. Ради з Перемишля міг дати вияснення і оправдання за ті події. Хто тут винен — і чому так сталось, що змарнувалась в 1918 р. така вартісна боєва одиниця як Журавиця. Були описані спомини з тих жалюгідних часів перемиських, я читав їх перед 3 літами в Літ. Ч. Калини, одначе там не було поданих фактів згідних з правдою і взагалі про ті перші хвилини боєвої Перемищини написано було дуже поверхово і неясно, згадуючи про Журавицький ґарнізон мінімально. Видно Шан. дописувач або не знав перебігу подій тих часів, або нарочно замовчав про Журавицю.

Санітарний поїзд ч. III.

СПОМИН

Написав: мгр. *В. Кривокульський.*

Сан. чет. Володимир Кривокульський. Сан. склад УГА.

Був чудовий погідний зимовий день місяця січня 1919 р., день, в якому частини Галицької Армії розташовані в містечку Гнівані Винницької округи дістали приказ залишити містечко під натиском большевицької армії. Між тими, що мали відїхати, знайшлася і лічниця XI. Бриґади УГА., що містилась в невеличкому будинку великого гніванського „Сахарного Завода" побіч лічниці III. Корпусу УГА, в якій начальним лікарем був пок. пор. лікар др. Шипайло. Обі лічниці були переповнені хорими на сипний тиф старшинами і стрільцями і саме в той час знайшовся я у лічниці XI. Бриґади як виздоровець після сипного тифу, куди як імуна приділено мене до повнення служби в характері санітарного старшини. Із лічницею прийшлось мені переживати час відвороту наших частин, як всі казали, в напрямі до Одеси.

Був саме Свят-Вечір після латинського обряду, як наша лічниця дістала приказ усіх своїх хорих передати до корпусної лічниці, що мала остати на місці, та виїхати з Гніваня. Було страшне зимно, сильний мороз та ще сильніший вітер. Робимо останні приготовання до виїзду, вантажимо підводи майном лічниці, яке вдалось нам за недовгий час її істнування надбати звертаючи головну увагу на ліки, санітарний матеріял та на харчі. На дальших підводах уміщуємо ще нецілком здорових наших санітарів, які як виздоровці ніяк не хотіли остати у корпусній лічниці.

Заки ми виїхали, прийшлось нам похоронити одного стрільця підстаршину із Вишколу XI. Бриґади, який саме того дня помер на сипний тиф.

Похоронили його в ночі у гайку біля лічниці, зняли шапки, відмовили молитви та відійшли оставляючи нову свіжу могилу.

Була год. 12 в ночі, як кожний з нас окутавшись в що міг, вирушив в далеку дорогу. А було прокляте зимно — мороз був великий.

Ідемо й ідемо пішки а по дорозі наша валка збільшалась, бо инші частини, які на приказ також вирушили в напрямі на Одесу, зустрілись з нами то і відраднійше було, як ми тоді казали іти „вперед".

Цілими днями а то і ночами ми в дорозі, перетомлені та виснажені маршом. І не зналиб, що Різдво Христове, колиб не те, що увійшли ми вечером у село та почули, як люди „Рождество Твоє Христе Боже" співають по хатах та взаїмно собі бажають. А ми мандруємо тай нікому нам пожелати, далеко від рідних Різдво Христове на возах зустрічаємо, та думкою линемо у край рідний, у рідні села під дороги усім нам стріхи, щоб хоч думкою у то рокове свято бути разом з рідними.

Настала відлига. Ідемо дальше а чорнозем пільних доріжок неначе оловом тяжить на чоботах. Виснажені недугою та холодом поволи посуваємось здається щораз ближче цілі, якої сами ми не знали.

Село знову а в ньому очікуваний відпочинок. Довідались, що називається Слобідка — більше село, а в ньому тої самої назви узлова залізнича стація. Туди ідемо „язика" засягнути, що дальше робити, куди іти. На велику нашу радість знаходимо на стації нашу етапну команду, а начальником її був отаман Сень Ґорук. Була тут і команда „добровольческих" частин, які були правдивими панами ситуації. На двірці не-абиякий рух, бо повний він і наших стрільців здебільша ще хорих і „добровольческих" салдатів та старшин, бо одні і другі відступали разом перед спільним ворогом-большевиками.

Отаман С. Ґорук довідавшись, що ми санітарна частина, дає приказ задержатись на стації Слобідка, а ми його приказ приймаємо з непогамованою радістю. Вертаємо до своїх і внедовзі заїздимо цілою валкою на подвіря забудовання, що містилось яких 200 кроків від самої стації. Так після майже двотижневої дороги опинились ми у теплій хаті.

Другого дня нашого побуту от. С. Ґорук дає нам приказ зформувати провізоричний санітарний поїзд, якого завданням булоб збирати по стаціях недужих на тиф старшин і стрільців та відвозити до Одеси. Зачалось формування санітарного поїзду, яке тревало около двох тижнів, бо на самому двірці не було ні вільного паровоза ні ваґонів, бо всі були заняті транспортом частин в одну чи другу сторону. Шукаючи ваґонів одного дня таки вдалось нам випросити два т. зв. „класні" ваґони, які таки ми самі намучившись досить перекотили на бічний тор і вони стали завязком нашого санітарного поїзду. Вже мали ми де мешкати та зложити наше санітарне майно і харчі, які нам ще залишились. А що наша лічниця була складовою частиною III. Корпусу, тож на тих двох ваґонах з неабиякою урочистітю виписали ми крейдою

„Сан-Поїзд ч. 3".

Був це для нас незвичайно святочний день. До наших двох ваґонів, на яких виднів напис „Сан-Поїзд ч. 3", вже так би сказати дальші ваґони долучувались самі. А були вони повні хорих на сипний тиф, які у ваґонах лежали на долівці вистеленій трохи соломою. Ваґони ті кожда частина, що переїзджала через стацію Слобідка, сама долучувала до нашого поїзду найчастіше в ночі, вдоволена, що може визбутись тих, яким не могла дати помочі, якої вони так дуже потребували. І так протягом не цілого тижня мали ми вже 36 ваґонів кождий з написом „Сан-Поїзд ч. 3" разом з 260 хорими на тиф, яким по нашим силам старались ми облегчити тяжкі просто невиносимі терпіння.

Санітарний персонал нашого поїзду складався з 4 медиків, в тому з одного команданта поїзду, з харчевого стародного старшого сан-десятника, з харчевого старшини і 4 сестер милосердя галичанок. Працювати у так примітивно уладженому поїзді — самі звичайні ваґони в нутрі зі соломою — приходилось серед невідрадних обставин, бо хорих було дуже багато а санітарного персоналу і санітарного матеріялу було за мало. Та хоч як тяжко було, всетаки цілий персонал укладався так, що як не цілковито то хоч частинно облегчували ми ті тяжкі хвилини недуги нашим товаришам недолі, яких зломила тяжка недуга.

Треба було подумати над тим, в який спосіб відпровадити наших хорих до лічниці та тим самим виконати якслід завдання нашого Сан-поїзду. Та паровоза ніяк не могли ми допроситись в команді стації Слобідка, де дійсним командантом був „капітан" Денікінець. Два тижні треба було нам ходити і просити, заки приобіцяли нам дати паровіз до нашого сан-поїзду. І справді по двох тижнях, одної ночі дали нам паровіз і ми остаточно виїхали із Слобідки до лічниці в Одесі. В дорозі задержався наш поїзд на стації Веселий Кут, де саме у ваґонах стояли харчеві склади Галицької Армії, які приневолені були розвантажити з ваґонів на підводи, щоби мати змогу бути ближче своїх частин. Перший раз від часу, як виїхали ми з Гніваня, довелось нам „зафасувати" харчі і то у більшій скількости, а саме муку, цукор, сіль та матерію на половину паперову, призначену на однострої для стрільців та на накривала для хорих. Після 24 годинного задержання на тій для нас щасливій стації виїхали ми у дальшу дорогу до Одеси. Була год. 10 в ночі, як наш поїзд задержався в полі. Довідались ми, що стоїмо перед Одесою та ждемо на вільний вїзд.

Ждучи, ми поснули. Коли пробудились, наш поїзд дальше стояв, а крізь вікна нашого клясного ваґону не можна було нічого побачити. Були замерзлі та засипані снігом. Виходимо на „плятформу" ваґону і яке було наше здивовання, коли побачили ми, що стоїмо на великій стації, як ми довідались, стація звалась „Одеса-Порт". Сама стація положена над самим Чорним морем, яке тої зими було далеко вглиб моря замерзле, бо зима 1919 року була така строга, якої старі „одеситиˮ не тямили.

Дводенний побут у Одесі видався нам дуже коротким. Передали наших хорих до лічниці, ваґони привели до ладу і знову в дорогу. Тим разом наша „маршрута" була Одеса — Жмеринка. На всіх більших стаціях, де ми задержувались, старалися ми наші звичайні ваґони т. зв. „теплушки" підміняти за „клясні" більше вигідні для хорих і для сан-персоналу.

І справді після дворазової поїздки нашого поїзду з Одеси до Жмеринки удалось нам так переобразити наш Сан-Поїзд, що із 46 ваґонів-теплушок осталось нам 6, а 30 ваґонів виміняли ми на 14 клясних ваґонів, в яких хорі лежали на лавках вистелених соломою та коцами чи плащами таки

БУВШІ СТАРШИНИ УГА, ЩО ПРОЖИВАЮТЬ В Р. 1938 на ТЕРЕНІ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ.

І. ряд з ліва до права: 1. Сірант Іван, поручник II. Корп.; 2. Антоняк Микола, поручник XIV. Бриг. II. Корп.; 3. Лень Іван, поручник X. Бр.; 4. Дяків Павло, сотник УНР; 5. Болюх Василь, сотник, оп. штаб II. Корп.; 6. д-р Гірняк Никифор, отаман, Н. К. Г. А.; 7. д-р Ярема Яким, сотник артилерії, Гірська Бригада; 8. д-р Олійник Олекса, поручник XVIII. Бриг., II. Корп.; 9. Клим Григорій, сотник Держ. Сторожі УНР.

II. ряд: 1. Панкевич Михайло, четар IV. Бриг. II. Корп.; 2. Хома Осип, поруч. Етапна К-да; 3. д-р Лисий Володимир, Н. К. Г. А.; 4. Цегельський Роман, поручник XIV. Бриґади II. Корпусу; 5. Бріль Степан, четар, VII. Бриг. II. Корп.; 6. мгр. Гринкевич Осип, поручник. V. Бриґади II. Корп.; 7. інж. Когут Ілля, четар, зал.-дор. ґрупа, III. Корп.; 8. Никифорук Микола, четар, II. Колом. Бриґада III. Корп.; 9. Тофан Микола, поручник, VII. Львівська Бриг. II. Корп.; 10. Павлишин Осип, четар, I. курінь I-го Подільського полка ім. С. Петлюри I-ий Корпус. **III. ряд:** 1. проф. Брикович Іларіон, четар, пресова квати- ра Н. К. Г. А.; 2. д-р Кривий Микола, четар, XIII. Бриґ. ґрупа от. Дудинського; 3. Оленюк Віктор, четар, XIII. Бр. ґрупа от. Дудинського; 4. інж. Марків Омелян, хорунжий, II. Бриґ.; 5. Метельський Антін, четар, обоз. I. Корп.; 6. інж. Олексюк Іван, четар, VIII. Самбірської Бриґади III. Корп.; 7. проф. Гайда Пилип, поручник, I. Корп.; 8. д-р Ладика Дмитро, четар, XVIII. Бриґ. II. Корп.; 9. д-р Чумак Степан, четар-суддя О. К. У. Г. А.; 10. Посмітюх Ілля, четар, XVIII. Бриґади, II. Корп. **IV. ряд:** 1. Чубатий Володимир Петро, сотник, Корпус С. С.; 2. Кордибан Василь, четар, VIII. Бриґада III. Корпус; 3. Чубатий Володимир, хорунжий, II. Корпус; 4. Семчишин Василь, четар УСС, II. Корп.; 5. Кордуба Михайло, четар, II. Бриг. II. Корпус; 6. Заворотюк Василь, хорунжий, Розчисловий Відділ Н. К. У. Г. А.; 7. Майка Андрій, поручник харч. від. НКУГА.

Б. СТАРШИНИ ОКРУЖНОЇ КОМАНДИ У. Г. А. ТЕРНОПІЛЬ І ІІ ПІДВІДДІЛІВ.

І. ряд з ліва до права: 1. Сірант Іван, поручник; 2. проф. Хома Осип, поручник; 3. Болюх Василь, сотник; 4. д-р Гірняк Никифор, отаман, Кмд О. К.; 5. д-р Олійник Олекса, поручник, адютант О. К.; 6. Посмітюх Ілля, четар; 7. Лень Іван, поручник, Кмд І. куріння І. Под. п. ім. С. Петлюри.

ІІ. ряд: 1. Антоняк Микола, поручник; 2. Цегельський Роман, поручник, Кмд. Сторожевої Сотні; 3. Павлишин Осип, четар, Кмд 2 сотні І. кур. І. Под. полку ім. С. Петлюри; 4. д-р Ладика Дмитро, четар, Кмд обозу О. В. К.; 5. Чубатий Володимир, хорунжий; 6. д-р Кривий Микола, четар; 7. Метельський Антін, Кмд. Охоронної Сотні зал. двірця.

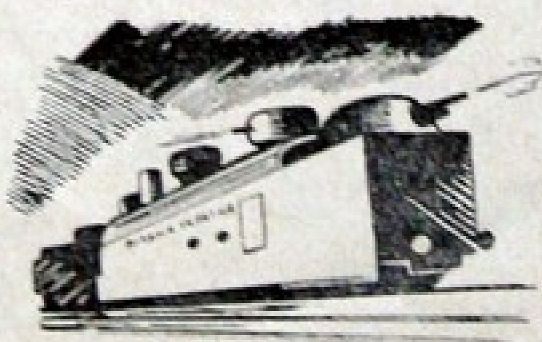
ІІІ. ряд: 1. д-р Лисий Володимир, четар; 2. Кордибан Василь, четар; 3. д-р Чумак Степан, четар-суддя при О. В. К. У. Г. А; 4. Майка Андрій, поручник, харчевий склад **О. В. К. У. Г. А.**

самих хорих. У ваґонах тих були також печі одна або і дві, залежно від величини ваґону. Так зорґанізований з безпримірно великим вкладом праці сан-поїзд виконував свою працю на відтинку Одеса — Роздільна — Бірзуля — Жмеринка і назад.

Невідрадний був час, в якому повстав і працював наш Сан-Поїзд ч. 3. Був це час, в якому останки нашої Армії були в союзі з Добр-Армією, а потім з большевиками, щоби в той спосіб ратувати тих, що ще остали живими.

Хоч наші нові союзники не так дуже радо зносили наш Сан-Поїзд, все таки дали нам вільну руку мабуть лиш тому, щоби ми визбирали усіх хорих на сипний тиф наших і їх стрільців. Та всетаки недовго „товариші" дозволили нам працювати. Не довіряли нам уважаючи за „мазепинцівпетлюрівців та контрреволюціонерів". І коли наш Сан-поїзд вертав із своєї чи не 8 поїздки до Одеси, вже в дорозі на стації Роздільна хотіли нас галичан „товариші зняти з поїзду" та тільки завдяки енерґійній інтервенції нашого „ніби-военкома" удалось нам остати на поїзді та доїхати до Одеси. Наш „ніби-военком" заручив „своей ґалавой что ґалічані нічево не зделают". Так ми доїхали до Одеси. В Одесі довго не довелось нам проживати у нашому дорогому нам усім Санпоїзді. Зачали нас відвідувати ніби якісь контролі майже кождого дня, аж вкінці подали нам до відома, що Сан-поїзд розвязують, а весь сан-персонал та сан-майно переходить до лічниці в Одесі. Однак зазначили, що відносно санітарних старшин рішення подадуть до відома чергового дня. З тим і відійшли. А в ночі коло год. 11. прийшов до нашого сан-поїзду один із членів контролі та заявив, що харчевого старшину та аптикаря санпоїзду другого дня рано мають арештувати. Богато часу до рана не залишалося. Після його відходу харчевий і аптикар зібрали все своє майно у наплечники, взяли трохи цукру на життя, розпращались з усіма та удались до знайомого залізничника, у якого таки в Одесі недалеко нашого сан-поїзду переховувались цілих 2 тижні. Булиб сиділи і довше у нашого залізничника, колиб не т. зв. „красний терор", який „во всю" запанував у місті Одесі. Робилось що раз більше і більше гарячо і треба було подумати, як найскоріше, в якийсь спосіб видістатись за межі міста Одеси, щоб знову підшукати якогось захисту між добрими людьми широких степів Одеської ґубернії.

Ось Вам, дорогі читачі, коротка історія повстання та праці Сан-Поїзду ч. 3.

Осип Мошура

ЗНИМКА КОМБАТАНТІВ

Звичайна, здавалося б, світлина:
в селянських свитах, в піджаках
гурток людей. Вдивись хвилину —
і стане ясно у думках.

Не злагіднить вже стрій „цивілів"
отих вояцьких гострих рис
і не згасить завзяття й віри
в очах, блискучих, як колись!

Бо правду каже всім глибоку
зі знимки кожний комбатант:
Кохаєм над вигоду й спокій
свій почесний військовий стан!

Два Свят-Вечорі

Подав: *Іван Зелик*, б. старшина УГА.

Майже сорок прожив їх. Ті безтурботні, діточі, повні надміру радости, щастя, опромінені теплом і любовю Незабутньої Матусі, і ті воєнні „австріяцькі" серед холодних скалистих Дольомітів, що нічим не відріжнювалися від інших буднів. Та найсильніше врізалися в память і серце два Свят-Вечорі.

Прегарний був Свят-Вечір 1919-го року. Сухо, замерзло. Сніг ніжно-білим грубим покривалом встелив землю. Дерева, криші посипані жемчугами. До тої величі й краси дотроювалася й душа... Сумерком — як там ген-ген високо замерехтіла перша зоря, засіли ми до Святої Вечері. Багато-багато стрільців враз зі своїми старшинами засіли при довжезнім столі та ділилися проскфорою, кутею і іншим. Зі сильних здорових грудей понеслася давня-давня коляда — „Бог предвічний" і потекли сльози радости й щастя з очей у твердих як криця і загартованих у боях воїнів.

Проминув від того Свят-Вечора рік. Оттой рік важких змагань і боїв, рік величавих перемог, бравурних днів, недоспаних ночей.

По році важких змагань прорідилися сильно ряди У.Г.А. Тих, що пощадила ворожа куля, не пощадив наш найстрашніший у той час ворог, тиф.

І якже відмінним від попереднього був Свят-Вечір 1920-го року. Сама природа сумувала над долею найкращих синів українського народу, що знеможені боями й недугами все ж таки держали ще кріпко в руках кріси, той найцінніший скарб вільного народу — та розмоклими шляхами Поділля прямували на південь, на Одесу, на обіцяний „відпочинок". Густа, настирлива мряка тяготіла над тими майже шпитальними обозами. Від кількох днів я в сильній тифозній гарячці з тисячами інших друзів їхав возом також тими шляхами на „відпочинок" може й предовгий... бо з тифом гірше як з кулею, хитрощів нема.

У день Свят- Вечора завезли мене ранком до одного дядька на кватиру, якого стрінув я в якнайкращім настрою біля величезної пляшки самогонки такої майже високої, як і її властитель. Веселий господар привитав нас на порозі словами „жінко шквар сала" і чи ж може бути кращий зразок гостинности нашого народу? Трохи жалів та не хотів вибачити дядько, що я не в силі додержати йому товариства, та зате відвідували мене мої друзі, а мій господар ніяк не міг нарікати на брак „компанії" і гостив усіх цілу днинку. А я щасливий, що дядько накрив мене своїм теплим кожухом, маячив і мріяв...

І коли господар засів враз з ріднею до Святої Вечері, до якої я не мав сили піднестися, безмежна туга за давними діточими літами, ялинкою і материнською любовю опанували мене... Але й на це не було часу. У село влетіли большевики. Хлопці кидають мене на фіру й коні женуть як скажені по замерзлім чорноземі впоперек по скибах полями, бо шукати дороги нема часу. Товчу головою в дошки воза, раз в одну, раз в другу дошку до „темпа", голова як бальон, лише більше вразлива. Забагато було болю, а що в гарячці нема часу всесторонньо все продумати, сягаю до кишені по невідступного, блискучого „приятеля", щоби положити край моїм терпінням. Та мій вірний чура Василь помітив це і мав ще досить сили перешкодити мені у моїм намірі... І я товчу дальше головою і підкидає мене цілого по вибоїнах. Трачу вкінці память і це ще найкраще.

За якийсь час ми знову у якімсь селі, мене скидають і заносять у хату. Тут повно хворих, важко про місце, врешті Василь приміщує мене під столом. Холодна долівка, ні клаптика соломи. Господиня не така ввічлива як вранці дядько. І так під столом докінчував я свої Свят-Вечірні мрії, щасливий, що покищо не треба дальше „їхати" возом.

Від тоді минуло знову двацять Свят-Вечорів. Прикрі хвилини призабулися і згадується їх навіть весело, лиш щораз більша туга зростає за тим, що було і минуло.

Перші листопадові дні 1918 р. і орґанізація Угнівської кавалєрії в м. Угнові.

Написав: був. ст. дес. УГА *М. Д.*

По розпаді Австрії в перших днях листопада 1918 р. зорганізовано з бувших австрійських вояків, які вже були в той час в дома, як також з підібраних, дуже молодих віком студентів одну чету стрільців під командою пор. Семка Трусевича і ст. десятника Михайла Дороша, так що вже 1. листопада 1918 р. розброєно станицю австр. жандармерії в місті Угнові, склад знаряддя до копання шанців на цілий російський фронт і табор поворотців в селі Бикові під Терношином. В перших днях перебрано військове майно в більшій скількости, а це вибуховий матеріял, динаміт, екразит, кілька рефлекторів, кріси, крісові набої як також харчевий відділ, який складався з кількадесяти штук худоби, багато муки, соли і всяких інших харчевих припасів, що на початках нашого існування це все було для українського війська в м. Угнові дуже великою помічю.

При цьому в межи-часі один австрияк-українець, який служив в т. зв. Ґрупрен Трен комдо, доніс, що їх австр. комд. капітан везе зі собою касу з великим запасом грошей і є на стації в м. Угнові. По переведенні ревізії ст. дес. Михайлом Дорошем з трьома стрільцями зложив цей австр. капітан кількадесять тисяч австр. корон за потвердженням відбору на руки вже існуючої Української Ради в м. Угнові. Як на початки це дуже придалося на удержання нашого українського війська в м. Угнові. Команду Інтендантури і дальшу орґанізацію інтенданства перейняв у свої руки сот. Лев Дорожинський.

Поза тим з кінцем листопада 1918 р. під проводом хор. Михайла Палюшка і ст. дес. Михайла Дороша приступлено до орґанізування кавалєрії. В дуже короткому часі створено так звану сотню Угнівської Кавалєрії при IX. Угнівській Бриґаді, яка числила 49 шабель з комд. хор. Михайлом Палюшком і його помічником ст. дес. Михайлом Дорошем. В складі Угнівської Кавалєрії були: комд. сотні хор. Михайло Палюшок — село Вербиця, ст. дес. Михайло Дорош — м. Угнів, ст. дес. Іван Кітор — село Ульгівок, ст. дес. Василь Сидорко — село Корні, ст. дес. Василь Гузій — село Вербиця, незнаний з місця побуту, дес. Проць Ролько — село Домашів, помер дня 8. січня 1923 року в селі Домашеві і там похований, дес. Андрій Гузій — село Вербиця, дес. Теодор Джуман — село Вербиця, дес. Влашинович з Равщини — незнаний з місця побуту, одн. віст. Василь Пушкар — село Вербиця, помер на тиф на Вел. Україні в 1920 р., одн. віст. Йосиф Слука — м. Угнів, перебуває в Чехословаччині, віст. Ілько Головка — село Махнів, віст. Лев Химко — село Корчів, віст. Андрій Чайка — село Остобіж, помер в р. 1936 в селі Остобужі і там похоронений, віст. Іван Поза — село Остобіж, віст. Василь Ковалик і коз. Іван Гнідик — село Василів, оба померли на тиф на Вел. Україні в грудні 1919 р., коз. Андрій Ґайдюк — село Піддовге, коз. Лука Вербовий — село Корні, коз. Проць Вербовий — село Корні, коз. Проць Стороняк — село Корні, коз. Іван Грушка — село Вербиця, помер на тиф на Вел. Україні в 1919 р., коз. Микола Грушка — село Вербиця, коз. Миколай Коць — село Вербиця, коз. Михайло Ващишин — село Вербиця, коз. Матвій Біда — село Вербиця, коз. Миколай Бусько — село Вербиця, коз. Іван Бусько — село Вербиця, коз. Михайло Омелян — село Вербиця, коз. Левко Солодуха — село Вербиця, виїхав в 1938 р. до Канади, коз. Миколай Палюшок — село Вербиця, коз. Степан Тимчина — село Вербиця, коз. Михайло Харко — село Вербиця, коз. Олекса Кожушко — село Корні, при наступі на м. Угнів дня 27. III. 1919 р. забитий і похоронений на угнівськім кладовищі в спільній стрілецькій могилі, коз. Гриць Місюра — село Остобіж, коз. Петро Пляцко — село Остобіж, помер на тиф на Вел. Україні в 1920 р., коз. Марко Козак — село Диниська, коз. Микита Сташко — село Махнів, в наступі на м. Калинівка на Вел. Україні в місяци липні 1919 р. вбитий і там похоронений, коз. Миколай Дорош — м. Угнів, перебуває в Канаді 447 W. Queen str., В. Торонто, Онт., одн. коз. Петро Решетило — м. Угнів, залишився на Вел. Україні, коз. Роман Біс — село Ульгівок, коз. Мирон Криса — село Річиця, коз. Михайло Остапик — село Корчмин, коз. Іван Остап — село Новосілки Передні, помер в 1927 р. в селі Новосілках передніх і там похоронений, коз. Іван Гунєвич — село Лужок — Новосілки, коз. Діонізій Семків — перебуває в Канаді — село Тяглів, коз. Іван Остап — село Тяглів, коз. Михайло Піступ — село Терношин, перебуває в Канаді, коз. Михайло Бродюк — село Корчмин, убитий в м. Кристинополі на весні 1919 р.

Угнівська кавалєрія мала дуже поважне і тяжке завдання, а то всі розвідчі стежі і бої в районі угнівського фронту, почавши від першого наступу на Раву Руську, села Новосілки Передні, Новосілки Кардинальські, Махнів, Любича Королівська, Белзець, Корні, Гребенне, Мости Малі, Вербиця, Річки, Зелена, Михайлівка, Карів, Корчів, Стаї і т. д. аж до опущення фронту угнівського району званого „Ґрупа Схід".

По занятті військами противника міста Угнова й Белза 27. січня 1919 р. кіннота противника повела дня 28. січня несподівану атаку на місто Кристинопіль Сокальського повіту, де на Новім Дворі з самого краю передмістя Кристинополя стояла місцем постою кінна батерія пор. Околота. В тім менті виказалася хоробрість і холоднокровність команданта батерії. По його приказу відчинено огонь батерії картачами на кінноту противника, а рівночасно угнівська сотня кавалєрії пішла в протинаступ на переважаючу наступаючу кінноту, що з великими втратами в людях подалася в сторону села Острова, і тим самим уратовано кінну батерію поручника Околота від загибелі та уможливлено решті українських військ переправитися через ріку Буг в напрямі Бендюга-Позди-

мир. Цього самого дня по довшій перестрілці піхота і кіннота противника зайняла місто Кристинопіль.

По дводневнім побуті військ противника у місті Кристинополі одна сотня зі Сокальської Бриґади в ночі з 29. на 30. січня обхідним бравуровим нічним наступом заатакувала зади військ противника, розбила табори карного кінного полку під проводом майора Беліни Пражмовського в селі Жужель коло Белза, де було 27 вояків вбитих, в тім трьох старшин, шість підстаршин, 18 вояків і багато ранених. Цього самого ранку війська противника залишили місто Кристонопіль і подалися до міста Белза, а по дорозі за це віддячилися підпалюючи село Жужель так, що майже ціле село згоріло, а своїх убитих вояків залишили в селі Жужелі, не маючи часу вже їх забрати, бо наступала за відступаючими кінна стежа угнівської кавалерії.

В місяці квітні 1919 р. в селі Сільці угнівська сот. кав. хор. Михайла Палюшка і сот. кав. пок. четаря Михайла Панаса, що прибув з околиці Камінки Струмілової, злучилися разом. По реорґанізації угнівської сотні кав. і сотн. кав. четаря Михайла Панаса створено І. сотню кав. І. Г. Корп., а командування над кінною сотнею перебрав четар Михайло Панас. З браку кінноти кидано сотнею на всі сторони фронту, то є белзького, угнівського, сокальського і через цілий час аж до відвороту за Збруч у всіх боях кінна сотня брала участь і своєю хоробрістю і завзяттям багато шкоди і втрати завдавала противникові.

При другому відвороті за Збруч зорґанізовано І. полк кав. І. Г. Корпусу під командою бувшого австр. ротмістра Геннінґа. Полк складався з трьох сотень кінноти. Сотнями командували чет. Михайло Панас, чет. Винник і чет. Аликсевич. Стан кожньої сотні понад 100 шабель і одна сотня кінних скорострілів під командою пор. Вайнгаймера. Полк на Вел. Україні брав участь у всіх важніших боях, а це під Новою Ушицею, Браїловом, Жмеринкою, Винницею, Бердичевом, Калинівкою, Котельною, Єрпінем аж до Києва (передмістя Коринівки).

18 Бригада. II. Корпусу УГА.
Сидить сот. д-р Ілько Цьокан. В середині пор. Олекса Олійник. З права пор. Стадницький.

Старшини куреня сот. В. Чарнецького, полк. от. Волощука. VII. Львівська Бриґада.

Після відвороту з Києва переходить полк по короткім відпочинку на денікінський фронт, де також бере участь у всіх важніших боях. Не поминув тиф і кінноти, забрав багато жертв і стан полку змалів так, що полк майже розлетівся.

Після переходу до большевиків бувший царський полковник Микола Аркас почав вдруге орґанізувати кінноту під назвою І. Укр. Галицький Полк кінноти, в склад котрого ввійшли виздоровці бувш. 5. Сокальської Бриґади і з попереднього кінного полку. Полк полковника Миколи Аркаса складався з пять сотень під проводом: І. сот. пор. Михальчук, II. сот. пор. Горбай, III. сот. чет. Возняк, IV. сот. хор. Палюшок і V. сот. хор. Гузар. Михайло Панас помер у Празі. Полк полковника Миколи Аркаса оперував цілий час на Вел. Україні аж до кінця існування У. Г. А. Полк роззброєно в селі Дяківцях і тамже польські війська відобрали коні і все військове майно, а старшин, підстаршин і козаків інтернували в таборі у Проскурові. Так закінчив своє існування І. Полк кав. І. Корпусу УГА.

При І-ій Бригаді Червоних Українських Січових Стрільців

Написав: *П. Миговић.*

(Продовження).

Бій під Голендрами.

Виїхавши із Махнівки дорогою на Голендри — у віддалі яких 3 км. від стації Голендри ціла кольона обозів задержалася.

З переду передавано прикази: „кавалерія вперйод" — ленти (скорострільні) вперйод — батерії вперйод — пулемьоти вперйод".

Ми стояли на горбі перед селом Пустохою. Коли дійшов до нас приказ „пулемьоти вперйод" — кажу до команданта III-ої нашої скорострільної сотні: „поїдемо" — а одному товаришеві, що чогось крутився коло нас: „виїзджайте вперід і приказуйте всім візникам, щоби робили вільну дорогу". Цей послухав і поїхав вперед. Вози, що стояли трьома і чотирма рядами, робили місце. Ми зїхали із горба в долину села Пустохи. Тут приказав я, щоби кухня і обоз остались — а скоростріли на конях і потрібне стріливо поїхали на другий горб села Пустохи. Більше із обозом я не стрічався. Він попав в польський полон.

Виїхавши із сотнею скорострілів на східний горб села Пустохи, довідуємось ось-що: поляки обсадили залізничу лінію і горби, де переходить шлях Махнівка — Самгородок — куди нам треба було конче їхати. Багато „товаришів" вже наступає — але наступ в якімсь непорядку. Крики, галаси, кожний приказує — одні йдуть вперед — інші вертаються, ніхто тих, що вертаються, не задержує. Нема тут команди, котра би дириґувала наступом. Кожний працює тут сам зокрема. Словом, де потрібно одної голови, тут їх сотками.

Звертаюся до одного — з вигляду інтеліґентного „товариша" і питаю: „Ви може командант тут?" „Нет — я командір батерії" — відповідає ввічливо. „Не маю набоїв і не можу стріляти". „Команди тут ніякої немає" — продовжує дальше — „тут работає кождий сам про себе — зрештою бачите, що тут робиться".

Почувши це від команданта батерії — постановив і я „сам про себе" — піти на скріплення власної розстрільної, що підходила до поляків.

— Товаришу Юринець! — кажу до команданта чети — наступ — напрям хутір, що перед нами, перестрілюйте власну розстрільну. — З двома четами іду я дорогою на ліве крило. На горі коло залізничого шляху стрінемося.

Командант чети відійшов у вказаний напрям — а я з двома четами вздовж дороги.

Ми були вже на скруті дороги коло коте 127, як власна розстрільна почала утікати взад. Ми не вертались — тільки завернули на пільну доріжку до села Рубанки.

Перед нами поїхав туди сотник Кох і поручник Ерліх — і їх постановив я держатися.

Сонце заходило, як переходили ми залізничий шлях із села Рубанки до села Кордишівки. До півсотні скорострілів долучилось кільканацять „товаришів", котрі держалися весь час, доки не знайдено штабу дивізії.

Ми перейшли щасливо залізничу лінію. В селі Пустоха остались наші обози. Усі вони, як також піхота нашого куреня — та й другі частини дістались там в польський полон.

На другий день стрінулася півсотня скорострілів із богунцями, таращанцями. Від них довідався я, що вчера вечером наступали на поляків богунці і таращанці та Галичани ще два рази. Перший наступ поляки відбили. За другим разом большевицькі частини перебились через польську лінію, при чому поляки мали понести великі втрати. Отже дорога була вільна. Чому наші частини не їхали за большевиками дальше, не знаю. Розоруження тих частин у Пустосі відбулося на другий день після вечірньої битви.

Про цілу нашу невдачу під Голендрами, а дальше чому так скоро заняли поляки місточко Білополя і заступили нам відворот на схід — про розоруження в селі Пустоха під Козятином — добре було би, щоби хтось із вищих наших командантів, трохи більше написав. Вони мусіли знати більше про цілу нашу стратеґію, як знав автор цих рядків — командант сотні скорострілів.

В повстанськім районі.

Вже стемніло було, як виїхали ми із села Кордишівки в напрямі села Прушинки. Туди мав поїхати сот. Кох і пор. Ерліх. Так інформували нас селяни.

Перед селом Прушиною стрінули ми кількох артилеристів — в тім четаря Гната Еліяшевського. Від них ми довідалися, що частини нашої бригади ночують тепер в місточку Самгородок. Артилеристи їхали шукати якоїсь батерії. Четар Еліяшевський остерігав нас, що село Прушинка, до якого ми хочемо вїздити — це повстанське село. Сьогодня рано розброїли там нашу летунську сотню.

На осторогу про те, що Прушинка є повстанським селом, не звертав я уваги. Мені здавалося, що повстанці не будуть нас зачіпати. Ми поїхали під село та думали тут заночувати, а завтра раном здоганяти нашу бриґаду.

Під селом Прушинка стрінули ми гурт селян — котрі, як я опісля довідався, були на сільській сторожі. Крісів у них не було. Їдучи на самім переді півсотні скорострілів наткнувся я на дядьків — поздоровив їх словами „добрий вечер" — та „чи не бачили ви наших частин?" А один з них:

— А ви що за одні? — питає.

— Що ж, не пізнаєте по бесіді? — ми галичани.

— Є галичани, але большевики — відповідають.

— Ну, нічого — так мусіло бути — говорю. — Прошу розходитись, вже вечір — час відпочивати.

Дядьки розійшлися — і в тій хвилині впав один стріл, два, більше і багато. Я закричав: не стріляти, бо скажу запалити село — але то не помагало. Дядьки стріляли.

Тоді приказав я закрутити возами в півколесо — скоростріли напрям до села і огня. 6 скорострілів віддало по короткій серії в село — і стрілянина втихла.

Одначе до того села ми вже не віздили. Було небезпечно. В селі боронитися тяжко — я побоювався, що нас розброять. Нас було всього до 60 чоловіка.

Ми завернули на село Кордишівку, а звідтам поїхали ми до села Юзефівки, щоби ще ранком 28. квітня дігнати наших, що ночували в Самгородку. Виїхавши із села Юзефівки, дігнав нас їздець — галичанин із штабу нашої бриґади і зголосив: „В селі Юзефівці — в домі волосної управи ночує сот. Кох — і він просить приїхати до нього по прикази.

Я зголосився у сот. Коха. Тут довідався я, що наша бриґада збирається в селі Ширмівці. Туди і мені приказали податися. Сотник Кох дораджував мені заночувати в селі Юзефівці. Тому, що півсотня скорострілів була вже за селом, я рішив до Юзефівки на нічліг не вертати, тільки машерувати дальше і заночувати в селі Сошенськоє.

Стрільці і коні були втомлені. Їсти коням не було що дати. Так само й стрілецтво голодне. Ми машерували цілу ніч повільним темпом. О год. 4-ій рано прибули ми до села Сошенськоє. Голодні стрільці розбіглись по селі, щоби дістати кусок хліба для себе і хоч якої соломи для коней. Хоч був ранок — стрільці дещо перекусили. Також коням поприносили сіна.

На годину 8-му рано заповів я дальший марш, щоби здігнати бриґаду. Всі положились на відпочинок, щоби хоч годинку-дві відпочати.

В означеній годині рушила сотня дальше на село Зазулинці, Соснівку, щоби ще сьогодня дістатись до села Ширмівки, до бриґади.

В селі Зазулинцях долучили до нас таращанці і богунці, що їхали в той сам напрям що й ми. Від них довідався я, що вчера вечором наступали вони під Голендрами враз із Галичанами два рази. За другим наступом проломили вони польський фронт, при чому багато поляків полягло, решта розбіглись.

Півсотня скорострілів їхала на самім переді довгої вже тепер валки. З півсотнею було до 60 чоловіка — з того 47 належало до сотні скорострілів. Решта це чужі, що прилучились до мене. В півсотні було 7 скорострілів. Підїжджаємо до села Свитинці. На західнім краю села є цвинтар. Із цього цвинтара почали падати на нас стріли. Це повстанці не пускають нас до села. Ціла кольона стала.

Позаду нас їхали таращанці та богунці. Почувши стріли, переїхало около 40 кіннотчиків попри нас і за хвилин 5 були вже в селі. Чути було лише поодинокі вистріли в селі. То большевики стріляли повстанців-селян. Убито тоді 15 чоловіка, між тим, говорили, місцевого учителя, що мав бути провідником повстанців. Ми бачили опісля переїзджаючи через село, як тіла убитих тільки в сорочках, лежали при вулиці. В селі не було нікого. Навіть жіноцтва і дітей не було. Ціле село без людей. Денеде видно було старика на обійстю. Решта повстанців розбіглись.

Червоно-армейці розбіглись по селі за добичею. Тут можна було брати все — хто на що попав. Заборони не було. В першій мірі забирано овес і сіно для коней — а дальше харчі для стрілецтва — отже солонину, хліб — а то й живі безроги.

Тому, що й стрільці півсотні скорострілів були голодні, як також і коні — то й вони розбіглись по селі. І не тривало довго, як на возах півсотні скорострілів знайшлось 3 пуди солонини і кільканадцять бохонців хліба.

Їхати нам до с. Ширмівки — де згідно із вказівками сот. Коха збиралася сьогодня наша бриґада, було страшно. Хоч Ширмівка всього 4 км. від Свитинців, то повстанським районом їхати самій півсотні, було небезпечно. Тому півсотня прилучилась до Таращанців, які із Свитинців поїхали в напрямі с. Городок. В Городку була команда дивізії.

Коли ми переїздили через те село, стрінув нас командант дивізії Дубовий. Я не знав, що це командант дивізії, бо ніколи його не бачив. Але хтось із його оточення сказав мені, що це тов. Дубовий, командант дивізії. Я поздоровив його, а він до мене: „чи ваші стрільці мають що їсти? Коли не мають, то прикажіть брати кабанці — стрільців годуйте добре". —

Очевидно, що харчів не було. Обоз і кухня остались в селі Пустоха під Козятином, — а солонина із Свитинець не старчила на довго. Стрільці ходили по хатах і випрошували харчів. Але „кабанців" не приказував я брати, бо це не годилось із моїм сумлінням. Розуміли це добре й стрільці — селянські сини, що так робити не годиться.

Дня 29. квітня в дорозі до Ново-Хвастова, з якоїсь цукрової фабрики — села не пригадую собі — забрали стрільці скорострільної півсотні 12 сотнарів цукру. Цукор цей став нам дуже в пригоді, бо сотня міняла його за харчі для стрільців і коней.

В Ново-Хвастові був штаб дивізії. Був там і Муравйов, який не вспів виїхати до Києва ще з безпартійної конференції, що відбувалася недавно в Бердичеві. Туди приїхав також наш командант бриґади Баран. Був також Затонський. Довідавшись, що є тут наш командант бриґади — я зголосився у нього. подаючи рівночасно, що коло мене згуртувалось з бриґади 10 чоловіка командного складу і 80 стрільців. Були це Галичани, що одинцем відступали до тепер з богунцями, таращанцями та пластунцями. Усі вони тепер прилучились до моєї півсотні скорострілів.

Командант бриґади Баран приказав мені заночувати сьогодня в Ново-Хвастові, а завтра — 30. квітня — відійти зі всіми Галичанами, що є при дивізії — до м. Дзюнкова. В Дзюнкові є наша бриґада.

Згідно з дорученням команданта вибралися ми на другий день до м. Дзюнкова. Тут застав я

штаб бриґади з комісарами, школу політруків з її начальником Кручинським та багато обозів. Був також Михайлик. З боєвих частин стрільців було дуже мало.

Після полудня прибув сюди штаб нашого полку з І-им куренем. Штаб і курінь ранком дня 27. квітня перейшли спокійно залізничий шлях коло с. Рубанки. Із ІІ-го і ІІІ-го куренів нікого не було, крім поодиноких стрільців та тих, що прийшли із моєю півсотнею скорострілів. Всі вони залишилися під Махнівкою і що з ними сталося, ніхто не знав.

Харчевий стан бриґади — оповідав мені пор. Ерліх — виносив понад 2.000 мужа.

Поручник Ярослав Пастернак, що провадив тоді щоденник, мав записано у своїх записках з дня 29. квітня, що „харчевий стан 1-го полку виносить не цілих 200 мужа (старшин і стрільців). Стан 3-го полку виносив 495, а стан 2-го полку 463, а саме: булавна сотня 130, провіянтура 60, 1-ша сотня 43, 2-га сотня 55, 3-та сотня 43, І. скорострільна сотня 59, 4-та сотня 4, 5-та сотня 17, 6-та сотня 2, ІІ. скорострільна 4, 7-ма сотня 42, ІІІ-та скорострільна 13. Пополудні вернув ще один віз з машинкою".

Так мав записано пор. Ярослав Пастернак. Додати до цього 80 чоловіка, що прибули зі мною, а дальше артилерію, то разом приблизно виходити буде, що стан бриґади числив до 2000 людей.

При бриґаді було 2 легкі і 2 тяжкі гармати та 26 скорострілів.

Того дня — 30. квітня — після полудня мав Затонський „мітінґ". На цьому мітінґу я не був і передаю понище коротко зміст бесіди Затонського, як мені переказував пор. Ярослав Пастернак. Затонський м. ін. говорив: „Поміж стрілецтвом ходять чутки, буцімто большевики мають розоружити бриґаду Червоних Українських Січових Стрільців. Це не правда. Це провокація. Для бриґади йде, як доповнення одна сотня з Києва на Хвастів-Скдиру. Ми йдемо дальше на схід — і внедовзі, а найпізніше за тиждень стрінемося із відділами кавалерії Будьонного. Тоді ситуація певно для нас поправиться. Правда — поляки нас на разі побідили. Однак нічого це не значить. Чим дальше вони йдуть, тим скорше себе згублять. Не вірте ніяким поголоскам, що їх тепер всякі вороги большевизму пускають".

Був це повстанський район. Здається, що Затонський і Баран та й другі старші команданти не довіряли галицькому стрілецтву, що воно вірно йтиме в глиб України, за большевиками. Тоді вже говорено, що прийдеться відступати аж за Дніпро на Лівобережжа. Затонський, Баран, Кручинський нам всьому командному складові, не довіряли. В дійсности ми нічого не передвиджували і не мали ніякої гадки від большевиків переходити. Ми були за мала боєва частина, щоби щось проти большевиків підпринимати.

Після полудня останки бриґади розділено на дві частини: полк 1-ий і 3-ий під командою сот. Франца Запутовича. Полк 2-ий під командою от. Романа Волощука.

Зараз з 2-го полку вислано дві стежі — одну в напрямі с. Плісків, а другу на м. Погребище. Стежа з Погребищ зголосила, що місцевість та занята вже польською кінною розвідкою. Супроти того приказано дальший відступ на схід. Працаючись вечором з пор. Северином Байгертом, коли команда бриґади віїздила з Дзюнкова, сказав командант бриґади Баран до нього: „Ich hoffe Genosse Beigert, dass wir uns noch sehen werden"*. Цей висказ команданта бриґади при працанні давав до пізнання, що в останках бригади ЧУСС щось робиться, щоби опустити большевиків, що йде якась агітація проти большевиків. Так і було. Поміж нашими стрільцями увихалися — як опісля показалося — попребирані старшини Армії УНР — що тепер провадили орґанізацію повстання проти большевиків.

Ми відступали, а радше їхали цілу ніч з 30. квітня на 1. травня. Говорю їхали, бо дійсно уся наша частина була майже на возах. Ранком дня 1-го травня 1920 р. остановилась частина от. Волощука в селі Скибинцях Лісних, обози під охороною частин сот. Франца Запутовича в с. Черепині а команда бриґади в с. Лобачів.

(Далі буде.)

*) Маю надію товаришу Байгерт, що ми ще будемо видітися. (Пор. Северин Байгерт був адютантом полку).

Дрібниця

Оповідання.

Написав: *Ол. Бабій.*

Українська Армія побідоносно входила в Київ.

Полк Січових Стрільців мав за завдання відтяти большевикам шлях до відвороту, і в щоденних боях двигався вперед, здобуваючи Староконстантинів, Шепетівку і підходив до містечка Сколова. Тут большевицька Таращанська дивізія окопалась і завзято спиняла наступи військ Української Народньої Республики.

Палали села. З димом ішов дорібок селян. Лилась кров: це большевицькі недобитки мстились на хліборобах за участь у повстаннях. Озвіріла від невдач, злючіла в безладнім відвороті салдатська зграя Таращанської дивізії не щадила жінок і дітей.

Хоч у тій дивізії було чимало українців, то ті українці, збаламучені москалями, комуністами, катували українських хліборобів не менше як москвини, латиші чи китайці з большевицьких ватаг, які, втікаючи, бродили по лісах:

— Це куркулі, кулаки, петлюрівці, то треба їх винищити, хоч вони українці — говорили „таращанці".

Не щадили вони жінок, ані дітей. За Шепетівкою в однім селі китайці кидали в огонь живих селянських дітей.

Хлібороби в розпуці здіймали руки до небес і ждали ратунку:

— Прийде батько Петлюра, і визволить нас!

Але були й такі селяни, що в хаосі війни на кривавих дорогах згубили віру в батьківщину, в провідників, борців і героїв. Були такі, що в полумях революції спалили всяку надію й довіря до влади та не вірили в ніщо і в нікого.

Війна, революція несла їм лиш терпіння, злидні і горя, тому такі зневірені сини села бачили в війні й революції лиш зло, насилля, кривду, месть, тому говорили:

— Всі уряди і всі війська одним миром мазані. І білі й червоні, й большевики й петлюрівці одне варта: підводу їм дай, хліба їм дай, на кватиру прийми, а спокою і ладу, як не було так і нема через них.

До таких зневірених належала і вдова, Марія Іваненко: Вона називала себе мужичкою, православною, колись ревно молилась за царя батюшку, і хоч ходила нераз на прощу до святої Печерської Лаври аж до самого Києва пішком, то про Україну вона перший раз почула аж тоді, як українське військо здобуло її село. Та і тоді вона називала українське військо „петлюрцями", а слово „Україна", яке почула декілька разів від вояків, скоро забулось.

Колиж „петлюрці" забрали її чоловіка до війська, та забрали її коня аж на два дні на підводи, і коли Марія довідалась, що її чоловік згинув у бою, вбитий в Києві большевиками, тоді Марія Іваненко зненавиділа і большевиків і Петлюру та говорила нераз голосно:

— І хто того Петлюру петлюрою вибрав? І хто йому дав право брати мої коні на підводи і чоловіка на війну забирати? Та через тих большевиків і через того Петлюру я повдовіла!

Колиж большевицька ґраната спалила її хату, Марія зненавиділа всі війська, всі уряди, ввесь світ і війну.

Та хоч Марія ненавиділа „петлюрівців", вони воювали далі, і ось саме в її селі кипів бій, а Марія Іваненко зі своїм семилітним синком Петрусем, мусіла „вакуватись" зі села та втікати до Шепетівки, щоби спасти свою стару вдовину голову і життя свого синка.

Марія сиділа з синком над ровом біля шляху, дивилась як цілі полки „петлюрців" маширують на Київ, і плакала, згадуючи спалену хату, забрані коні, вбитого чоловіка та думала:

— І коли воно скінчиться? В неділеньку большевики, в понеділок Петлюра, в вівторок Денікін, в середу Махно, в четвер повстанці отамана Заболотного, в четвер якісь червоні партизани, в пятницю поляки, в суботу галичани, а в неділеньку святу дідько знов большевиків несе.

Всі воюють, від куль горять хати, кожний хоче їсти, кожному дай підводу і кватиру, ще і подушку під голову поклади, а тепер бабо, дівайся з дитиною куди хочеш, хоч кидайся з сином у річку Случ.

Та коби то в мене здоровля, таке як колись, а то відколи чоловіка вбили, відтоді я слабую, тай кашляю як старушка і сили нема попід чужі плоти ходити, руку простягати. Та і хто мені бідній щось дасть, коли всі мужики зійшли на прошаків, а панів або побили, або прогнали.

Дивилась на свого синка, Петруся, гладила його пелехату головку, і сльози капали на кучері сина:

— Ой, синоньку, соколику, де ми будем нічку ночувати, хто тебе накормить, нагодує? Таж у нашім селі гремлять гармати і кулі свищуть, що камінь на камені не останеться...

Хлопчина дивився на військо, на гармати, йому припали до вподоби військові коні, козацькі шаблюки „петлюрівців", тому він на хвилину забув про біду і всміхався весело:

— Мамо! Які гарні коники, які гарні!

Але його матуся пригадала собі свого буланого коника, якого військо взяло до обозу, і Марія Іваненко ще дужче заридала:

— От такий був і наш коник, як цей, що ним їде якийсь старшина.

В ту мить і Марія і її синок ненавиділи всіх старшин і вояків.

Надходив вечір, дощ накрапав щораз густіше, голод дошкулював, а Марія не знала де зі сином голови склонити. По всіх хатах було повно війська, містечко і села змінились в один табор, і деякі вояки, не маючи кватир, розтаборилися в садах, розкладали ватри, варили вечерю, а Марія думала:

— О, вони варять собі вечерю, а мій Петрусь голодний. І її ненависть до війни і війська зростала. Згадувала всі воєнні злидні, евакуації, ре-

квізиції, і кожним словом влювала в серце сина страх перед військом і ненависть до війни.

Шляхами переходили крім вояків і міщани і селяни і перестрашені жиди, але ніхто і не звертав уваги на жінку, що сиділа з дитиною над ровом і чекала чиєїсь помочі, поради, потіхи й опіки. Кожний був у небезпеці, думав лиш про себе і шукав собі безпечного й вигідного кутка на божім світі. І Марія і її синок часами ненавиділи всіх людей, боялись їх і їм здавалось, що вони самі в усіх світах і що для них нема ніде місця серед людей байдужих, безсердечних і ворожих.

Марія вміла проклинати і з її уст за час війни нераз сипались проклони на всіх вояків, на всіх людей. Ці проклони виривались з грудей опущеної вдови і тепер.

Петрусь за кілька літ війни й революції чув нераз ті слова прокльонів та розпуки матери, тому і йому здавалось, що всі вояки злі, і люті, та що життя грізне і жорстоке. В виразі лиця хлопчини було щось боязке і несміливе, наче Петрусь хотівби втечи від тих вояків, старшин, які проходили. Він же чув нераз від матери, що від війська можна сподіватись тільки лиха.

Несподівано на дорозі спинився молоденький старшина, з золотими відзнаками на ковнірі і з револьвером та ручними ґранатами й багнетом при боці. Старшина дивився на вдову, що сиділа з сином і плакала, а потім жвавим кроком підійшов до них.

Марія Іваненко зразу злякалась і навіть пригорнула до грудей застрашеного сина, мов бажала би боронити його. Петрусь сховав голову між рамена матери й боязко зиркав на старшину.

Але на диво, цей старшина заговорив так лагідно, добродушно, що вдова і її Петрусь відразу успокоїлись.

— Хто ви така? Звідки ви? Чому сидите на дощі і плачете?

— Я з Соколова. Большевики спалили мою хату, в нашім селі вже три дні битва і нам наказали евакуватись до Шепетівки. Я втікла з дому без гроша, без хліба і тепер сама не знаю куди подітися з дитиною.

Старшина погладив Петруся по пелехатій головці, жартом потягнув його за вушко й подумавши, озвався:

— Ну, не плачте! Ви ж не між ворогами, тільки між українським військом, між нами не пропадете. Якось то буде. Ми мусимо зоопікуватись вами, бо і ви жертва війни за Україну. Я спинився на кватирі в коршмі, з якої повтікали всі жиди комуністи. В тій коршмі є одна порожна кімната, в якій ви заночуєте. Ходіть зі мною.

Старшина взяв Петруся за руку і провадив його і його матір до будинку, де була його кватира.

— Ось це буде ваша кімната. Маю зайвий коц, то накриєте дитину... А ось у мене залишилось трохи хліба, сала, чаю, то і ви повечеряєте...

Вдова і синок вечеряли і дякували старшині. Старшина знов погладив Петруся по головці і спитав:

— Ти не голодний? Їж, бачу, що в тебе добрий апетит.

Вдова вже всміхалась:

— Дома то Петрусь вередував, навіть на хліб і сало не дивився, все йому треба було всякі присмаки варити, а тут заїдає сало аж вуха трясуться.

Петрусь доїдав сало і вдоволено підсміхався.

— Ну, ось тобі ще і яблучко гарне і грушка... Це мені українські стрільці принесли. Зїдж і ти пару яблук, то як виростеш, будеш краще памятати українське військо.

По вечері Марія пішла з сином ночувати в своїй кімнаті, а старшина цілу ніч мав з якимись іншими старшинами наради, то часто відходив з дому, висилав стежі й варти.

Рано старшина знову погостив вдову і її сина хлібом, молоком, та подаючи їй десять гривен, сказав:

— Я мушу відходити з сотнею до бою, бо наше військо вже здобуло Соколів. Ви можете вернутись до рідного села, бо большевики повтікали. Але до вашого села далеко, тому прийміть від мене хоч десять гривен, щоб мали защо в дорозі пообідати.

— Десять гривен? — питала вдова здивована. Колиж я вам віддам? Та ми чужі люди і може в житті не стрінемось...

— Ах, дрібниця! Ми не чужі люди! Ви українці, я українець, то ми повинні собі в біді помагати, бо українець для українця повинен бути братом. Хай колись ваш син Петрусь згадає українців добрим словом. Я називаюся Дмитро Гуцуляк... Якби вас хто в дорозі скривдив, то може як допитаєте де є четар Дмитро Гуцуляк з першого полку Січових Стрільців, то може я знов вам з чечому поможу... Як хочете, сідайте на віз мого обозу і доїдете пару верст за Шепетівку...

Марія Іваненко і її син їхали з обозом ще пару верст і вдова дивувалась, що її ніякий вояк не скривдив.

Потім Дмитро Гуцуляк віїхав у напрямі Житомира, а вдова з сином вернулись до села. Петрусь ночував у сусідів, яких хата не згоріла і згадував старшину. Імя і прізвище Дмитро Гуцуляк — чомусь здавались йому найкращими в світі, і в ночі Петрусеві навіть снився четар та українське військо, яке минуло його рідне село і не повернулось до того села вже ніколи...

Минуло багато літ. Полумя воєн і революції погасло, по українській державі й армії остали лиш спомини і пісні.

Одного літнього дня вулицею Праги ішов понад Велтавою старший уже віком професор української школи. Дійшов до моста Карла, спинився мов любуючись видом старинного замку на Градчанах.

Сонце хилилось до заходу, золотило хвилі Велтави, і столиця чеського народу була тоді чарівна. Професор всеж зідхнув і подумав:

— Гарно тут, але всеж туга за рідним краєм пе моє серце як гад... Гірко жити цілі літа на вигнанні...

Несподівано з моста Карла наблизився якийсь смаглявий, молодий мужчина, одягнений майже убого. Невідомий мужчина спинився, наче здивований вдивлявся в обличчя професора і врешті спитав збентеженого емігранта:

— Вибачте, чи ви професор Дмитро Гуцуляк?

— Так, я Дмитро Гуцуляк... Хто ви такий? Чому мене питаєте? Ми зовсім не знайомі...

— Я Петро Іваненко.

— Петро Іваненко? Не знаю такого... Я в житті не бачив вас; ви певно помиляєтесь.

— Ні, не помиляюсь. Ми старі знайомі. Чи підчас війни з москалями ви переходили через Шепетівку?

— Ну, так.

— Ви опікувались вдовою і її сином, які втікли зі спаленого села?

— Ну, так, щось собі пригадую... Якась вдова ночувала з гарним хлопчиком, який любив коні, цукорки...

— Той хлопчик то я, Петро Іваненко...

— Ви? Ну, можливе... Цеж минуло майже двадцять літ... ви виросли і я вас не пізнав.

— А я вас пізнав відразу.

— Звідкіля ви взялись у Празі?

— Вступім до цукорні, і я оповім вам цілу свою історію.

Сиділи в цукорні при шклянці чаю й Петро Іваненко оповідав:

— Чи ви повірилиб, що ви відограли в моїм житті таку велику ролю як ніхто і що якби не ви, то я напевно не був би еміґрантом у Празі, але бувби комуністом, може росіянином, може чекістом, який розстрілює українців?

— Як же я міг відограти таку ролю в вашім житті? Я вас бачив усього раз, постарався вам про нічліг, дав пару гривен, вечерю... Це ж була дрібниця..?

— Життя складається з дрібниць і дрібниці рішають про долю одиниць та народів.

— Ну, так, нераз дрібні вчинки дають великі наслідки... Оповідайте.

— Підчас війни я бачив усюди тільки зло, ненависть, вбивства, кривду і месть. Всі армії, які переходили селом, кривдили селян, большевики силою заганяли хліборобів до „колхозів", гнали на Соловки, замикали церкви, рабували села... палили хати... Вони хотіли приневолити всіх стати комуністами, а неволя і гніт будили лиш нашу ненависть до війська взагалі... І все, коли я бачив пекло, яке вчинили большевики в Україні, я чомусь згадував вас, згадував той день, коли я бачив українське військо, вас, і коли ви заопікувались моєю безпомічною матірю і мною... Тому, що ви подарували мені яблуко, цукорки, погостили мене тоді як я був голодний, ви все являлись мені у спогадах, і українці здавались мені втіленням доброти і шляхотности... а вся українська армія здавалась мені армією борців за добро, правду і красу... Душа дитини вразлива і на ній як на восковій таблиці відбивається найдрібніша подія. Скільки разів кривдили нас большевики москвини, я пригадував собі ваші слова: — Ви українці і я українець, то мусимо помагати собі як братя. І чомусь у тім світі, де море зла і кривди, ви один, а з вами всі українські патріоти здавались мені апостолами нової української правди, яка говорить: „українець повинен бути братом для українця".

Цілі роки большевики в школі силували мене стати комуністом, переслідували, але я бачив у них лиш ворогів, які вбили мені батька, прогнали матір зі села, спалили хату.

У рідним домі ані в школі я не дістав ніякого національного виховання, бо мій батько був несвідомий, неграмотний малорос, якого український уряд змобілізував тільки силою до війська. Мій батько навіть дезертирував з Української Армії, яку він і мати не називали інакше як „петлюрці". Вся моя родина — це були або „православні" „хахли" або збольшевичені „малороси". Та всеж згадка про вас примушувала мене бачити в большевиках лиш ворогів українського народу, тільки злих чужинців і схилятись душею до українців. Тому згодом я почав приставати тільки з тими сусідами, яких большевики звали українцями „петлюрівцями" і переслідували їх. Я думав: — ті українці певно такі добрі як Дмитро Гуцуляк...

Людина тямить добро, і згадуючи вас, я вчився любити Україну, я тужив за вами і українським військом, тому зацікавився не большевицькими московськими, але українськими книжками. Ті книжки відкривали мені очі, і аж пізніше я зрозумів, що 1919 року я на один день в Шепетівці був свідком великої визвольної війни українського народу, після чого до нашого села прийшли назад большевики. Якби не стріча з вами, я і не знавби, що я бачив українське військо, яке я привик звати „петлюрцями".

Від вас я вчув перший раз слово „Україна" і через вас з тим словом вязалось у моїх думках найдорожче, найсвятіше...

Кожний людський вчинок росте у світі духа як рослина в світі матерії, і ця ваша доброта для мене 1919 року зродила в моїй душі любов до батьківщини і ненависть до москалів. Коли в Україні 1919 року розливалось море зла, ви одним добрим вчинком навчили мене любити все добре, прекрасне і вірити в доброту мого народу...

Коли я став ворогом большевизму, я не міг жити в большевицькій державі і приступив до протибольшевицької організації. Мене викрили і я мусів утікати з совєтських республик, але не мав грошей ані не знав куди втечи, тому я вагався... Аж раз з Праги приїхав до совєтських республик один еміґрант зменовеховець. У розмові з комуністами він ненарочно сказав, що в Празі живе й працює в українськім університеті петлюровець Дмитро Гуцуляк. Я зрадів згадавши вас і рішився втечи до Чехословаччини, думаючи: Гуцуляк говорив, що українець для українця повинен бути братом, то він не дасть мені загинути.

Я став еміґрантом тому, що ви були на еміґрації. В Празі один українець сказав мені, що під вечер ви все вертаєтесь з університету понад Велтаву до дому, і що тут біля моста можу стрінути вас, або в університеті. Я ждав на вас і пізнав здалека...

— Щож думаєте робити в Празі?

— Не знаю, я знов на ласці долі, без хліба і даху над головою, як тоді в Шепетівці 1919 року...

— Ну, не журіться! Якось воно буде. Я не багатий, але маю знайомства, звязки з чехами. Може знайду для вас працю, вистараюсь документи. Покищо позвольте, що я заплачу за вас вечерю... Я ще раз переконався, що добро нераз сильніше як зло і насилля і що дрібниці рішають про долю одиниць і народів. Я вдячний вам більше як ви мені, бо ви дали мені ще один доказ, що українець справді повинен бути для українця братом.

БІБЛІОҐРАФІЯ

СПИСОК ЖЕРЕЛ ДО ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВИЗВОЛЬНОЇ БОРОТЬБИ 1914—1921 РР.

к. II.

Ю. Г. Свято 1. листопада в укр. таборі в Ліберці. „Укр. Скиталець“. Ліберець 1920. 4°, ч. 2, ст. 20-22.

Ю. Е. О. Великодній спомин з 1915 р. „Літопис Ч. К.“. Львів 1936. 4°, ч. 4, ст. 3—4.

УСС. Піотрків.

Юнак Іван Кіута. „Кал. Черв. Кал.“ на 1930 р. Львів 1929. 8°, календаріюм — січень.

1919. Житомир. Юн. Школа. Вільськ б. Житомира. Гер. смерть. Подав ген. В. Петрів. 3 іл.

Юнак Трохим Остапчук. „Кал. Черв. Кал.“ на 1930 р. Львів 1929. 8°. Календаріюм — лютий.

III. 1919. Житомир. Юн. Школа. Вільськ б. Житомира. Гер. вчинок. Подав ген. В. Петрів. 3 іл.

Ю. П. Як Петлюру мали розстріляти в Києві. Невідома сторінка з життя Головного Отамана. „Неділя“. Львів 1936, ч. 20, ст. 4.

Юрїв Іван. Вибух у Києві на Печерську в 1918 р. „Кал. Черв. Кал.“ на 1938 р. Львів 1937. 8°, ст. 67—71.

Артилерійські склади на Звіринцю.

Юрій Магалевський. „Рідна Школа“. Львів 1935. 4°. ч. 21, ст. 330: Ті, що відійшли від нас.

Некрольоґ.

Юрій Лина. Нотатник, новелі, т. II. Львів 1936. „Неділя“. Львів 1936, ч. 37, ст. 9.

Рецензія.

Юркевич Осип, пор. УГА. З чотирокутника смерти. (Спомини про тиф і Різдвяні свята на Україні 1920 р.). „Укр. Фармер“. Вінніпеґ Ман. 1928, ч. 2-3.

Юрко Отмарштайн, полк. ген. штабу У. Н. Р. (1890—1922). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1922. 8°, кн. 2, ст. 177.

Некрольоґ. Причинки до біографії.

Юртик Г. Другий всеукраїнський військовий з'їзд. Перший універсал. „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1923. 8°, кн. 3, ст. 228—234: кн. 4, ст. 306-315.

Юртик Г. Звенигородський Кіш Вільного Козацтва. (Спомини). „Літ.-Наук. Вістник“, Львів 1922. 8°, кн. 2, ст. 125—134.

Його організація і керманичі, операції в часі навали Муравйова, участь от. Ю. Тютюнника.

Юртик Г. Перший Симферопольський полк ім. гетьмана Петра Дорошенка. (Зі споминів). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1923. 8°, кн. 1, ст. 31—42.

Історія заснування військового клюбу ім. гет. П. Дорошенка, його діяльність, І-ий Симфероп. п. і його кінець. Перші місяці по революції. Ю. Тютюнник.

Юртик Г. Стихія. (Зі споминів). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1922. 8°, кн. 3, ст. 223—238.

Іст. звенигородського повстання проти гетьмана в літі 1918. Участь Левка Шевченка і Юрка Тютюнника.

Юртик Г. Творимо. (Зі споминів). „Літ.-Наук. Вістник“. Львів 1923. 8°, кн. 6, ст. 147.

Про Всеукр. Раду Військових депутатів, декларацію Генер. Секретаріяту У. Центр. Ради, виступ Полуботківців.

Юрченко Віталій. Зі Соловецького пекла. (Записки втікача). Львів 1931. 8° м., ст. 287.

Юрченко Віталій. Пекло на землі. (В Усевлоні Огпу та втеча звідтіль). Львів 1931. 8° м., ст. 211.

Юрченко Віталій. Пекло на землі. (В Усевлоні Огпу — на Соловках). Львів 1932. 8° м., ст. 208.

Наклад другий.

Юрченко Віталій. Шляхами на Соловки. (Із записок засланця). Львів 1931. 8° м., ст. 231.

Всі ці три позиції становлять одну цілість; в ній перший том становив би „Шляхами на Соловки“, другий — „В Усевлоні“ і третій — „Зі Соловецького пекла“.

Юрченко В. Стрілецькі маки. „Літопис Ч. К.“. Львів 1935. 4°, ч. 4, ст. 7—8.

Зустріч Запорожців з галицькими стрільцями, кілька характеристичних випадків при зустрічах з поодинокими гал. стрільцями.

Ю. Ш. В четверту річницю боїв на горі Маківці. „Стрілець“. Стрий 1919, ч. 26, ст. 1.

Ю. Ш. З дороги під Судову Вишню. „Стрілець". Стрий 1919, ч. 19, ст. 2—5; ч. 20, ст. 2—3; ч. 21, ст. 2—3; ч. 22, ст. 2—3; ч. 23, ст. 2; ч. 24, ст. 3.

УГА на протипольськім фронті.

Ю. Ш. Пролім під Садками. (На шляху Мельниця-Язловець). „Літопис Ч. К.". Львів 1931. 4°, ч. 7/8, ст. 26—27.

2-га Коломийська бригада, 13. VII. 1919. З іл.

Ю. Ш. Українське військо і воєнні походи в 1917 і 1918 році. „Календар Просвіти" на 1938 р. Львів 1937. 8°, ст. 109—112.

Короткий огляд.

Я-А. Як українські борці діставалися до неба. „Укр. Скиталець". Ліберець 1921. 4°, ч. 3, ст. 13-15.

Стрілецький юмор.

Яблонівський Микола. Мій Великдень в 1920 р. Спомин. „Новий Час". Львів 1934, ч. 78, ст. 8—9.

Поділля за Збручем, побут.

Яворницький Д., пр. Як жило славне Запорожське військо низове. Катеринослав 1918. 8°, ст. 36. Вид-во „Слово".

Яворницький Д. Українсько-руське козацтво перед судом історії. Катеринослав 1919. 8°, ст. 29.

ВІД АДМІНІСТРАЦІЇ

До цього числа долучуємо почтові складанки, якими просимо П. Т. Передплатників присилати біжучу й залеглу передплату.

„ЛІТОПИС ЧЕРВОНОЇ КАЛИНИ"

ІЛЮСТРОВАНИЙ ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ ТА ПОБУТУ

XI. річник / Число 1. / Січень 1939.

ЗМІСТ:

Wydaje: Wydawnicza Kooperatywa „Czerwona Kalyna", Lwów, ul. Zimorowicza 12. Zaw. Osyp Nawroćkyj. Redaktor: Wasyl Sofroniw-Łewyćkyj. Drukarnia Naukowego T-wa im. Szewczenki we Lwowie.

Видає: Видавнича Кооператива „Червона Калина", Львів, вул. Зіморовича 12. Зав. Осип Навроцький. Редактор: Василь Софронів-Левицький. Друкарня Наукового Т-ва ім. Шевченка у Львові.

Видання Ревізійного Союзу Українських Кооператив.

ВИДАННЯ РЕВІЗІЙНОГО СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ КООПЕРАТИВ.

Календарець Українського Кооператора на 1939 рік 1.— зол.

Д-р К. Коберський: **Пляни і програми кооперативних курсів.** Львів, 1930. — 0.50 зол.

Евген Томашевський: **Яйчарство.** Львів, 1930. — 1.50 зол.

М. Павлюх: **Порадник у книговодстві кредитових кооператив.** I. часть. Львів, 1930. — 2.— зол.

Наші машинові кооперативи. (Вказівки та інструкції). Львів, 1930. — 0.20 зол.

Для науки і розваги. Кооперативні сміховинки. Книжка I. 0.60 зол. — Книжка II. — 0.60 зол.

М. Ростковч: **Як можемо прийти до добробуту.** Цікава книжечка для всіх. Львів, 1932. — 0.10 зол.

Інж. Р. Раковський: **Кооперативна мясарня.** Організація та ведення. Львів, 1932. — 0.15 зол.

Інж. Є. Храпливий: **Що нас болить?** Українським кооператорам під розвагу. — 0.20 зол.

Війна воробців зі шпаками, та інші байки й оповідання. Дарунок чемним дітям. Львів, 1932. — 0.30 зол.

Я. Косовський: **Для ближніх.** Драма на 4 дії. Львів, 1932. 0.50 зол.

Резолюції VII. Кооперативного Зїзду. — 0.75 зол.

В. Левинський: **Як боролися Поляки за своє існування під Прусією.** Львів, 1933. — 0.50 зол.

К. Коберський і В. Левицький: **Ідеольогія кооперації.** Вибір з кооперативного письменства. — 2.— зол.

Т. Є. Красиславич: **Спокусник.** Кооперативний Чортик. Казка-правда на 3 дії. Львів, 1933. — 0.80 зол.

Ів. Керницький: **„Пан Інспектор“.** Комедія з кооперативного життя. Львів, 1933. — 0.80 зол.

Ш. Жид: **Програма кооператизму.** Львів, 1934. — 2.— зол.

Д-р Ілля Витанович: **Нарис суспільно-економічної української історії** (популярний виклад). — 0.50 зол.

М. Корчинський: **Кооперативне право.** — 3.— зол.

Д-р Ілля Витанович: **Володимир Навроцький** (1887—1882). Перший український статистик-економіст в Галичині на тлі своєї доби. — 1.— зол.

Василь Нагірний: **З моїх споминів.** Львів, 1935. — 0.75 зол.

Завдання кооперативних секцій Союзу Українок. 0.50 зол.

Слово — збірка віршів на кооперативні свята. — 0.60 зол.

Т. Фотинюк: **Гриби та їх перерібка.** — 1.— зол.

Туган-Барановський: **Кооперація, її природа та мета.** — 2.— зол.

К. Коберський: **Плянове господарство.** Велика проблєма нашої доби. — 0.50 зол.

І. Федак: **Як розвивалися шкільні каси ощадности.** — 0.20.

Ю. Танчаковський: **Як зберігати товари у споживчій крамниці.** — 1.— зол.

Джордж Рессель: **Кооперація і національні завдання.** — 1.50 зол.

В. Січинський: **Нариси з історії української промисловости.** — 1.50 зол.

П. Мигович: **Торгівля шкірою.** — 0.50 зол.

О. Луцький: **Кооперативні проблеми.** — 1.— зол.

Р. Левицький: **Відсоткові табелі.** — 2.— зол.

Кооперативна пропаґаторка та її завдання. — 0.50 зол.

Т. Фотинюк: **Садовина і городина** — збір, зберігання, пакування та сушення. — 1.50 зол.

Олена Бережницька-Будзова: **Квітник селянки.** — 0.50 зол.

Олена Степанів: **Кооперативи здоровля,** друге змінене видання. — 0.50 зол.

Константина Малицька: **Рідний промисл** — діточа ревія. — 0.30 зол.

Г. Туров: **Справедливі піоніри кооперації,** сценічна картина. — 0.30 зол.

Д-р П. Панченко: **Порадник крамаря.** — 1.50 зол.

Ірина Гладка: **Як уладжувати Свято Кооперації.** — 0.15.

Іза Нікользон: **На зустріч сонцю.** — 0.50 зол.

Адреси для замовлень:

Ревізійний Союз Українських Кооператив, Львів, вул. Техніцка 1.
Телєфон 240-96. Чекове конто 503-929.